

**PRIRUČNIK ZA OSTVARIVANJE
PRAVA DJECE ROĐENE ZBOG RATA:**

Izazovi, pravni okvir i institucionalna podrška

PRIRUČNIK ZA OSTVARIVANJE PRAVA DJECE ROĐENE ZBOG RATA:

Izazovi, pravni okvir i institucionalna podrška

Priredili: Adnan Kadribašić, Ajna Jusić, Filip Novaković,
Merjem Muhadžić, Olja Beader, Sabine Lee

Sarajevo, 2025

NATIONAL
ENDOWMENT
FOR
DEMOCRACY

SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

Ovaj priručnik napravljen je uz finansijsku podršku Nacionalne zaklade za demokratiju (National Endowment for Democracy - NED). Za njegov sadržaj isključivo je odgovorno Udruženje "Zaboravljena djeca rata" i on ne odražava nužno stavove Nacionalne zaklade za demokratiju.

IMPRESSUM

© 2024 Udruženje Zaboravljena djeca rata. Sva prava pridržana.

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Glavni urednik: Adnan Kadribašić;

Izvršna urednica: Merjem Muhadžić

Autori: Adnan Kadribašić, Ajna Jusić, Filip Novaković, Merjem Muhadžić, Olja Beder, Sabine Lee.

Sarajevo: Udruženje Zaboravljena djeca rata, 2025. – 56 str. : Ilustr. 24 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8975-2-9

COBISS.BH - 64729862

Sarajevo, 2025

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	6
UVOD.....	9
KLJUČNE TEME I SADRŽAJ PRIRUČNIKA.....	10
DJECA ROĐENA ZBOG RATA: ZID TIŠINE KOJI SE POLAKO RUŠI.....	12
SEKSUALNO NASILJE U ORUŽANOM SUKOBU I AGENDA „ŽENE, MIR I SIGURNOST”	12
RATNO SILOVANJE KAO RATNI ZLOČIN.....	14
DJECA ROĐENA ZBOG RATA (CBOV) I DJECA ROĐENA KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA (CBOCRSV).....	15
DEFINICIJA I KATEGORIJE.....	15
VULNERABILNOSTI DJECE ROĐENE KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA.....	16
ZAŠTITA DJECE ROĐENE KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA PREMA KONVENCIJI O PRAVIMA DJETETA.....	16
PRAVNI OKVIR.....	18
ZAKON O ZAŠTITI CIVILNIH ŽRTAVA RATA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE.....	19
ZAKON O CIVILNIM ŽRTVAMA RATA BRČKO DISTRIKTA.....	22
POSTUPAK ZA OSTVARENJE STATUSA POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA.....	22
NAČIN PODNOŠENJA ZAHTJEVA.....	23
ŠTA JE POTREBNO DOSTAVITI UZ ZAHTJEV?.....	23
ULOGA KOMISIJE ZA DAVANJE STRUČNOG MIŠLJENJA.....	26
ROK ZA DONOŠENJE RJEŠENJA.....	27
ŽALBA NA RJEŠENJE ZBOG RATA.....	28
KATALOG PRAVA KOJA PRIPADAJU DJECI ROĐENOJ ZBOG RATA.....	31
PREDNOST PRILIKOM KORIŠTENJA ZDRAVSTVENIH USLUGA, PSIHOLOŠKA POMOĆ POMOĆ U TROŠKOVIMA LIJEČENJA I NABAVCI ORTOPEDSKIH POMAGALA BANJSKO-KLIMATSKO LIJEČENJE I MEDICINSKA REHABILITACIJA.....	34
PRAVO NA POKRIVANJE TROŠKOVA SAHRANE.....	35
OSPOSOBLJAVANJE ZA RAD (PROFESIONALNA REHABILITACIJA, PREKVALIFIKACIJA I DOKVALIFIKACIJA)....	36
PRIORITETNO ZAPOŠLJAVANJE.....	37
PRIORITETNO STAMBENO ZBRINJAVANJE.....	38
PRAVO NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ.....	39
DJECA ROĐENA ZBOG RATA: NAUČNI OKVIR.....	40
ISTANKNUTA ISTRAŽIVANJA.....	44
ZAVRŠNE RIJEČI.....	45
KONTAKTI.....	46
PRIMJERAK OBRASCA Z1.....	53
ZAHVALNICA.....	54

PREDGOVOR

Djeca rođena zbog rata – termin koji je decenijama bio nepoznat ili nedovoljno prepoznat na nacionalnom, regionalnom ili međunarodnom nivou. Takav propust društvenog miljea i pravne legislative doveo je do nevidljivosti koja je s vremenom uzrokovala dodatne posljedice po tu djecu.

Bez obzira na biološke razlike, ali sa istim pravnim i društvenim položajem, ova „nevidljiva“ grupa nevjerovatno odlučne djece, uz pomoć kvalitetnih i hrabrih boraca za ljudska prava, odlučila je prekinuti nacionalnu i međunarodnu šutnju o svom postojanju. Okupljeni oko misije i vizije Udruženja „Zaboravljena djeca rata“, i dalje koračaju putem istine i pravde na globalnom nivou.

Udruženje „Zaboravljena djeca rata“, osnovano u januaru 2016. godine, posvećeno je zaštiti prava djece rođene zbog rata. Ova kategorija obuhvata djecu čije su majke preživjele ratno seksualno nasilje. Počinioci ovih zločina bili su pripadnici suprotstavljenih strana, ali i pripadnici Ujedinjenih nacija (UN), stacionarnih snaga ili stranih humanitarnih misija. Takva djeca često se suočavaju s pravnom neprepoznatljivošću i društvenom marginalizacijom, što stvara značajne izazove vezane za njihov identitet, stigmatizaciju i diskriminaciju.

Misija Udruženja je pravno i društveno prepoznavanje ove ranjive grupe kroz aktivizam, javno zagovaranje, umjetnost, istraživanja i umrežavanje. Organizacija koristi raznovrsne mehanizme, uključujući edukativne programe, istraživanja i inkluzivne inicijative, s ciljem eliminacije stigme i diskriminacije. Naš rad obuhvata jačanje kapaciteta i stvaranje sigurnog okruženja za djecu rođenu zbog rata i osobe koje su preživjele ratno seksualno nasilje, kako u Bosni i Hercegovini (BiH), tako i na međunarodnom nivou.

Vizija Udruženja je postati globalna organizacija iz Bosne i Hercegovine koja zagovara pravno i društveno prepoznavanje djece rođene zbog rata, slijedeći pozitivne prakse iz naše zemlje. Težimo izgradnji solidarnog i inkluzivnog društva u kojem se poštuje vladavina prava i gdje su prava svih pojedinaca, posebno najranjivijih, u potpunosti zaštićena.

Tokom prethodnih godina, Udruženje je izgradilo međunarodni ugled kao lider u prekidanju šutnje na temu djece rođene zbog rata. Organizacija je uspješno implementirala svoje ciljeve u Bosni i Hercegovini, posebno u prekidu društvene i pravne nevidljivosti ove ranjive grupe. Ti naponi rezultirali su usvajanjem dva zakona koja priznaju djecu rođenu iz ratnog seksualnog nasilja kao civilne žrtve rata, čime su im dodijeljena dodatna prava u skladu s međunarodnim standardima.

Ovi zakoni postavili su presedan u međunarodnom pravnom okviru i omogućili Bosni i Hercegovini da postane uzor u primjeni pozitivnih praksi. Ipak, s ovim dostignućem dolazi i velika odgovornost Bosne i Hercegovine za dosljednu implementaciju zakona na svim nivoima vlasti, uz osiguranje jednakih uslova za svu djecu rođenu zbog rata, bez obzira na njihov geografski položaj ili etničku pripadnost.

Udruženje od svog osnivanja, pa do danas, nije i neće prestati zagovarati činjenicu da ljudska prava ne smiju imati etnički predznak, te da posljedice rata i ratnog stradanja predstavljaju obaveznu mapu koju državni aparat mora sagledati kako bi predložio odgovarajuće rješenje. Nijedna borba ne teži stvaranju novog neprijatelja unutar iste zajednice – pa tako ni naša.

Bosna i Hercegovina je država u kojoj tražimo promjene; ona je naša država. Mi smo nasljeđe ove zemlje i svojim radom otvoreno nudimo, i nastavljamo nuditi, ruku prijateljstva svim građanima i svim institucijama u Bosni i Hercegovini. U duhu empatije, razumijevanja i odgovornosti, naša zajednička obaveza je osigurati budućnost u kojoj naredne generacije neće brojati 20 do 50 hiljada preživjelih ratnog seksualnog nasilja niti kategorizirati potpuno nevidljive ljude.

Ajna Jusić
Decembar 2024.

UVOD

Priručnik koji je pred Vama rezultat je rada Udruženja „Zaboravljena djeca rata“ u okviru programa pravne prepoznatljivosti djece rođene zbog rata u Bosni i Hercegovini. Cilj Priručnika je pružiti sveobuhvatan vodič kroz pravni proces priznavanja i ostvarivanja statusa posebne kategorije djece rođene kao posljedica ratnog seksualnog nasilja. Ova populacija je decenijama ostala nevidljiva, a mnogi pojedinci i dalje se suočavaju s društvenom stigmatizacijom i pravnim preprekama u ostvarivanju svojih prava. Ovaj Priručnik predstavlja prvi korak ka njihovom prepoznavanju unutar zakonodavnog i institucionalnog okvira Bosne i Hercegovine, kao i izvan njenih granica.

Autori i autorice nastojali su pružiti jednostavne i razumljive smjernice za ostvarivanje statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata. Pri tome su, umjesto zakonske formulacije kategorije civilnih žrtava rata – „djeca koja su rođena iz čina ratnog silovanja“, koristili općeprihvaćeni termin „djeca rođena zbog rata“. Važnost takvog formulisanja ogleda se u činjenici da je egzistencija ove kategorije gotovo nezamisliva bez događaja rata u Bosni i Hercegovini.

Nadalje, u Priručniku možete pronaći konkretne korake i pravne informacije od značaja za djecu rođenu zbog rata i njihove porodice pri ostvarivanju prava koja im pripadaju u okviru postojećih zakona o civilnim žrtvama rata. Priručnik je zamišljen i kao alat za podizanje svijesti među donosiocima odluka, kao i stručnjacima iz oblasti socijalne i pravne zaštite, radi unaprjeđenja mehanizama podrške i osiguravanja pravde za ovu posebno ranjivu kategoriju društva.

Priručnik je namijenjen svim građanima i građankama Bosne i Hercegovine, a posebno je usmjeren na:

- djecu rođenu zbog rata i njihove porodice,
- nadležne organe koji učestvuju u postupku ostvarivanja statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata,
- donosiocice odluka na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini,
- organizacije civilnog društva.

KLJUČNE TEME I SADRŽAJ PRIRUČNIKA

Priručnik je podijeljen u nekoliko ključnih dijelova koji korisnicima omogućavaju detaljno razumijevanje procesa ostvarivanja statusa i prava:

DIO 1. DJECA ROĐENA ZBOG RATA: ZID TIŠINE KOJI SE POLAKO RUŠI

Autorica Sabina Lee, profesorica moderne historije na Univerzitetu u Birminghamu, u ovom dijelu nudi širi pogled na globalnu dimenziju fenomena ratnog seksualnog nasilja. Analizira kako je seksualno nasilje tokom ratova postalo prepoznato u međunarodnim okvirima i kako se od 2000. godine razvila globalna svijest o ovoj temi. Poseban naglasak stavlja na potrebu zaštite djece rođene zbog rata kroz međunarodne politike i intervencije.

DIO 2. PROCES OSTVARIVANJA STATUSA POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA

Praktični vodič kroz proceduralne korake pruža detaljna objašnjenja o potrebnim dokumentima, načinu podnošenja zahtjeva, te funkcionisanju procesa davanja stručnog mišljenja nadležnih komisija. Poseban fokus stavlja se na ulogu nadležnog organa socijalne zaštite u pružanju podrške podnosiocima zahtjeva, kao i na izazove s kojima se korisnici mogu suočiti tokom ovog procesa. Detaljno su opisani i pravni lijekovi koji su dostupni u slučaju odbijanja zahtjeva.

DIO 3. PRAVNI OKVIR ZA DJECU ROĐENU ZBOG RATA

Treći dio Priručnika, koji su pripremili Olja Beader, Filip Novaković, Merjem Muhadžić i Adnan Kadribašić, fokusira se na zakone koji se odnose na ovu kategoriju u Bosni i Hercegovini. Detaljno su opisani pravni procesi i dostupna prava za djecu rođenu iz ratnog seksualnog nasilja, uključujući pravo na zdravstvenu zaštitu, pravnu pomoć, stambeno zbrinjavanje i druge oblike podrške. Takođe, razmatraju se postojeće pravne praznine te se predlažu mogući načini za njihovo prevazilaženje.

DIO 4. DJECA ROĐENA ZBOG RATA: NAUČNI OKVIR

U ovom dijelu prikazan je pregled internacionalnih naučnih istraživanja koja potvrđuju da djeca rođena zbog rata spadaju među najranjivije i najzapostavljene grupe u postkonfliktnim društvima, suočavajući se s pravnom nevidljivošću, društvenom stigmatizacijom i ograničenim pristupom osnovnim pravima i uslugama. Njihova integracija zahtijeva interdisciplinarni pristup zasnovan na ljudskim pravima, uključujući dokumentaciju, pravne reforme, psihološku podršku i društveno prihvatanje kroz edukaciju i inkluzivne zajedničke inicijative.

Priručnik se završava zaključnim napomenama koje pozivaju sve aktere – od pravnih stručnjaka i institucija, do organizacija civilnog društva – da se aktivno uključe u borbu za prava djece rođene zbog rata i njihovo prepoznavanje u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine.

Ovaj Priručnik ne samo da predstavlja korak naprijed u pravnoj zaštiti ove ranjive grupe, već simbolizira i nadu da će njihova prava i dostojanstvo biti u potpunosti priznata i zaštićena.

Priručnik takođe sadrži praktične informacije o ostvarivanju prava, kao i upute i kontakt podatke institucija i organizacija čiji je mandat osiguranje ostvarivanja i poštovanja pojedinačnih prava utvrđenih zakonima.

DJECA ROĐENA ZBOG RATA: ZID KOJI SE POLAKO RUŠI

Posmatrajući istraživanja i zagovaranje za prava i dobrobit preživjelih seksualnog nasilja u sukobu i njihove djece, možemo pokušati razumjeti zašto su seksualno nasilje u sukobu i postojanje djece rođene kao rezultat takvog rodno zasnovanog i seksualnog nasilja relativno novija pojava. Prizori bosanskih logora za silovanje, izvještaji web stranice Human Rights Watch o masovnom silovanju i prisilnoj trudnoći crnih afričkih žena koje su počinili arapski militanti u Darfuru i Čadu, rani novinarski izvještaji o seksualnom zlostavljanju koje su počinile mirovne snage UN-a, te užasne priče o masovnom genocidu i genocidnom silovanju u Ruandi, privukli su pažnju medija, javnosti i politike na masovno seksualno nasilje i djecu čiji su očevi strani vojnici. Sve to ukazuje na ovaj fenomen kao karakterističan za dvadeseti vijek. Međutim, intimni kontakti između stranih vojnika i lokalnih civila, bilo prisilni ili sporazumni, vjerovatno su bili obilježje gotovo svih ratova, od antičkog do modernog doba. U srednjem vijeku, Vikinzi su imali reputaciju po hrabrosti koliko i po pljački i silovanju, a tokom krstaških ratova bio je običaj da kraljevi naredbe ženama da pružaju seksualne usluge vojnicima, dok su pljačke i silovanja bili svakodnevna pojava.

Fokus izvještavanja i posmatranja seksualnog nasilja u oružanom sukobu bio je gotovo isključivo na ženama žrtvama/preživjelima. Ipak, posljednjih godina došlo je do značajnog porasta istraživanja ovog nasilja nad muškarcima i dječacima, što je dovelo do mnogo jasnijeg shvatanja koje prepoznaje da su i muškarci i dječaci takođe pogođeni. Veliki dio početnih istraživanja bavio se dokumentiranjem i objašnjavanjem seksualnih napada i nasilja u nizu različitih okruženja, uključujući vojne institucije, zatvore/logore i ratne/okupacione zone. U skorije vrijeme, međutim, sve veći broj naučnih radova pozicionira seksualno nasilje u oružanom sukobu nad muškarcima unutar šireg diskursa feminističkih i muških studija. Fokus publikacija o seksualnom nasilju nad ženama i djevojčicama u oružanom sukobu nije pokušaj da se podcijeni veličina i ozbiljnost uticaja istog oblika nasilja nad muškarcima. Cilj je, prije svega, ukazati na posljedice, uključujući začecje djece, čije su majke žrtve/preživjele seksualnog nasilja tokom ratnih sukoba usmjerenih prema ženama.

SEKSUALNO NASILJE U ORUŽANOM SUKOBU (CRSV) I AGENDA „ŽENE, MIR I SIGURNOST” (WPS) AGENDA

Seksualno nasilje nad ženama u oružanom sukobu (CRSV) jedan je od najstarijih i najučestalijih ratnih zločina; ipak, riječ je o ratnom zločinu koji je tek nedavno sveobuhvatnije shvaćen kao ono što jeste – ne samo nusproizvod rata, već sastavni dio rata kroz njegovu stratešku upotrebu u oružanom sukobu. Od 1990-ih, obilježenih masovnim seksualnim zlostavljanjima tokom balkanskih ratova i sukoba u Africi, uključujući genocid u Ruandi, svijet je svjedočio dotad nezamislivim aktima seksualnog nasilja – ratno seksualno nasilje

---

CRSV – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (Conflict-Related Sexual Violence).

ICTY – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia).

ICTR – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (International Criminal Tribunal for Rwanda).

kao oružje rata počelo je privlačiti pažnju akademske zajednice, medija, vlade, nevladinih organizacija i međunarodnih sudova. Međunarodni sudovi, kao što su Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR) izrekli su presude koje su promijenile naše razmišljanje o silovanju kao oružju rata, zločinima protiv čovječnosti, genocidu i seksualnom nasilju. Posljedično povećana svijest o nesrazmjernom uticaju rata na žene stvorila je ne samo svijest o specifičnim rodnim potrebama zaštite, već i glasnije i usklađenije zagovaranje aktivistkinja i ženskih organizacija za veće uključivanje žena u izgradnju mira. Iz ovog ranog zagovaranja, vođenog međunarodnim priznanjem ključne uloge koju žene imaju u rješavanju sukoba, izgradnji mira i postkonfliktnoj obnovi, nastala je Agenda „Žene, mir i sigurnost“ (WPS).

Rezolucija 1325, usvojena 31. oktobra 2000. godine, prvi je formalni i pravni dokument Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija (UNSC) koji zahtijeva od sukobljenih strana da poštuju prava žena i podrže njihovo učešće u mirovnim pregovorima i postkonfliktnoj obnovi.

REZOLUCIJA 1325 SE TEMELJI SE NA ČETIRI STUBA:

1. Uloga žena u prevenciji sukoba
2. Učešće žena u stvaranju i izgradnji mira
3. Zaštita prava žena tokom i nakon sukoba i
4. Pružanje pomoći i oporavka u skladu sa specifičnim potrebama žena tokom repatrijacije, preseljenja, rehabilitacije, reintegracije i obnove nakon sukoba

Rezolucija je omogućila razvoj sveobuhvatnijeg okvira za mir i sigurnost žena, koji nastoji poboljšati ulogu žena u izgradnji mira, rješavanja sukoba i održavanja sigurnosti. Kao rezultat, Vijeće sigurnosti usvojilo je još devet rezolucija o WPS agendi. Ove rezolucije uglavnom se dijele u dvije kategorije:

1. Prva kategorija rezolucija promoviše aktivno i djelotvorno učešće žena u stvaranju i izgradnji mira, osiguravajući ne samo da se njihovi glasovi čuju, već da su i ključni za kreiranje i provedbu rodno osjetljivih i inkluzivnih mirovnih procesa:

- **Rezolucija 1889 (2009):** fokusira se na postkonfliktnu izgradnju mira i važnost učešća žena, pozivajući na razvoj indikatora za mjerenje napretka u implementaciji Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija.
- **Rezolucija 2122 (2013):** naglašava važnost ženskog liderstva i punog učešća u svim naporima da se održi i promoviše mir i sigurnost, uz potrebu za rodno osjetljivom analizom sukoba.
- **Rezolucija 2242 (2015):** poziva na udvostručenje broja žena u vojnim i policijskim redovima mirovnih operacija UN-a i na integrisanje rodne perspektive u strategije za borbu protiv terorizma i nasilnog ekstremizma.
- **Rezolucija 2493 (2019):** jača potrebu za potpunom provedbom svih prethodnih WPS rezolucija i poziva na

povećanu podršku za učešće žena u mirovnim procesima, kao i rodnu analizu u mandatima misija.

2. Druga kategorija, počevši od usvajanja rezolucije 1820 iz 2008. godine, ima za cilj prevenciju i rješavanje seksualnog nasilja u sukobu (CRSV):

- **Rezolucija 1820 (2008):** prepoznaje seksualno nasilje kao strategiju rata i naglašava potrebu za mjerama zaštite i prevencije, kao i odgovornost za počinioc seksualnog nasilja.
- **Rezolucija 1888 (2009):** nadovezuje se na Rezoluciju 1820, pozivajući na imenovanje specijalnog predstavnika generalnog sekretara za seksualno nasilje u sukobu i uspostavljanje timova eksperata za brzu reakciju u rješavanju seksualnog nasilja.
- **Rezolucija 1960 (2010):** uspostavlja mehanizam za praćenje, analizu i izvještavanje o seksualnom nasilju u sukobu i poziva na izradustvaranje liste odgovornih za koje se vjerodostojno sumnja da su počinile ili su odgovorne za obrasce seksualnog nasilja u sukobu.
- **Rezolucija 2106 (2013):** naglašava odgovornost za počinioc seksualnog nasilja u sukobu i važnost političkog i ekonomskog osnaživanja žena u kontekstu prevencije seksualnog nasilja.
- **Rezolucija 2467 (2019):** fokusira se na pristup koji je usmjeren na preživjele u sprječavanju i reagovanju na seksualno nasilje u sukobu, i pozivajući na zaštitu i osnaživanje žena i djevojčica.

RATNO SILOVANJE KAO RATNI ZLOČIN

Nakon što su silovanja vijekovima smatrana nusproizvodom rata, a ne krivičnim djelima kao takvima, zločini počinjeni tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji (i istovremeno u Ruandi) doveli su do preispitivanja načina na koji se silovanje posmatralo kroz zakon. Dopunski protokol II Ženevske konvencije iz 1977. već je uključivao silovanje kao jedan od zločina ili, kako je protokol formulisao, „povrede ljudskog dostojanstva“ koje je Konvencija izričito zabranjivala. Upravo su Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR) i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) započeli proces formalizacije priznanja silovanja kao ratnog zločina u procesuiranju zločina protiv čovječnosti koji su uključivali i seksualno nasilje. Štaviše, prema Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda, silovanje i seksualno ropstvo, uz prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju i slična teška djela seksualnog nasilja, sada su prepoznati i kao zločini protiv čovječnosti i kao ratni zločini.

WPS – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (Women, Peace, and Security).

UNSC – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (United Nations Security Council).

DJECA ROĐENA ZBOG RATA (CBOW) I DJECA ROĐENA KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA (CBOCRSV)

Stavljanje u prvi plan rodnog uticaja na rat u 20. i 21. vijeku, periodu kada su civilne žrtve rata daleko nadmašile broj vojnih žrtava, dovelo je do boljeg razumijevanja kratkoročnog, srednjoročnog i dugoročnog uticaja ratnog seksualnog nasilja na žene, njihove porodice i lokalne zajednice; osim toga, postalo je sve više poznato da se djeca začeta u ovim nasilnim odnosima suočavaju sa širokim spektrom izazova koji ih pogađaju u djetinjstvu, adolescenciji i odrasloj dobi.

Ne postoje tačne ili pouzdane statistike o broju ove djece u 20. i 21. vijeku. Ipak, sada imamo mnogo bolje razumijevanje njihove brojnosti i značajno bolje razumijevanje rizika, štetnosti i izazova s kojima se suočavaju.

Podaci ukazuju na to da je veliki dio djece začet u eksploatatorskim ili prisilnim odnosima. Međutim, važno je naglasiti da dokazi takođe ukazuju na to da su i u katastrofalnim sukobima postojali i postoje sporazumni i ljubavni odnosi. Ti slučajevi uglavnom nisu dokumentovani, jer je veća vjerovatnoća da će ljubavni odnosi i uspješni brakovi između vojnika i lokalnih žena ostati skriveni ili neprimijećeni, dok će seksualno nasilje u sukobu (CRSV) uglavnom biti prijavljeno.

DEFINICIJA I KATEGORIJE

Dok su djeca rođena zbog rata decenijama ostajala po strani, iskustva njihovih majki – koje su često bile žrtve ili preživjele seksualnu eksploataciju, zlostavljanje i nasilje – postala su predmet akademskih istraživanja tek početkom 21. vijeka. Istovremeno, istraživanja su se počela fokusirati na iskustva same djece, razmatrajući ih iz historijske, antropološke, psihološke, političke, a odnedavno i pravne perspektive.

Kao što je dokumentovano u nedavno objavljenoj brznoj procjeni akademskog i neakademskog rada u ovoj oblasti, počevši od Griegovog početnog izvještaja o podacima koji se odnose na djecu rođenu zbog rata, pa do Carpenterove revolucionarne zbirke koja se prvenstveno fokusira na djecu rođenu kao posljedica ratnog seksualnog nasilja, na prelazu vijeka objavljeno je mnoštvo studija vezanih za djecu rođenu zbog rata u različitim zemljama i sukobima, uključujući i one koje su se fokusirale na početna metodološka razmatranja vezana uz temu djece rođene zbog rata i djece rođene kao posljedica ratnog seksualnog nasilja.

Početak 2000-ih, na osnovu Griegove početne kategorizacije onoga što je nazvao „ratnom djecom“, koja je kasnije preimenovana u „djeca rođena zbog rata“, pripadnici ove kategorije su osobe koje imaju jednog roditelja koji je pripadnik strane vojske, mirovnih snaga ili drugog vojnog osoblja, a drugi roditelj je lokalna žena, nezavisno od perioda, geografskog konteksta, vrste sukoba i okolnosti začeca. Konkretno, u okviru ove široke definicije, četiri glavne kategorije su široko korištene da bi se prilagodili veoma različiti konfliktni i postkonfliktni scenariji koji kreiraju okruženje za mnoge odnose u kojima se djeca rađaju: očevi su neprijateljski vojnici, okupacioni vojnici, djeca vojnika i pripadnici mirovnih snaga.

VULNERABILNOSTI DJECE ROĐENE KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA

Nakon Globalnog samita 2014. o okončanju seksualnog nasilja u sukobu, kao dio međuresorne inicijative britanske vlade koju vodi Ministarstvo vanjskih poslova i Commonwealtha (FCO, sada FCDO) , u drugoj konferenciji Inicijative za prevenciju seksualnog nasilja u sukobu (PSVI) 2022., djeca rođena kao posljedica ratnog seksualnog nasilja uključena su u program politike formalnog pokretanja Platforme za akciju koja promovira njihova prava i dobrobit. U okviru svoje posvećenosti Platformi, FCDO je naručio detaljnu reviziju dokaza koji se odnose na prava i dobrobit djece rođene kao posljedica ratnog seksualnog nasilja sa fokusom na zemlje sa niskim i srednjim prihodima. Ovaj pregled identifikovao je sljedeće ključne rizike, izazove i štete sa kojima se suočavaju: stigmatizacija i marginalizacija, psihološke traume, pravni izazovi i izazovi u sticanju državljanstva u svojoj zemlji rođenja, obrazovne poteškoće, ekonomske poteškoće, izazovi sa njihovim porodicama i srodničkim grupama, kao i marginalizacija na kulturnoj i vjerskoj osnovi.

Kao što je jasno iz opsežne (ako ne i iscrpne) liste izazova i šteta kojima je ova kategorija izložena, neki od njih su posebno relevantni u djetinjstvu i mladosti osobe; drugi su potencijalna životna iskustva i nedaće.

ZAŠTITA DJECE ROĐENE KAO POSLJEDICA RATNOG SEKSUALNOG NASILJA PREMA KONVENCIJI O PRAVIMA DJETETA

Rani analitički okvir za razumijevanje iskustava odrastanja djece rođene zbog rata identifikovao je ključne izazove s kojima se suočavaju u djetinjstvu i adolescenciji, naglašavajući potrebu za zaštitnim mjerama i odgovornošću društva prema djeci rođenoj zbog rata i kao posljedica ratnog seksualnog nasilja. U 20. vijeku usvojena je grupa zakona za zaštitu djece koji su široko prihvaćeni u međunarodnoj zajednici. Ideja da „čovječanstvo duguje djetetu najbolje što može dati“ postavila je temelje za koncept „najboljeg interesa djeteta“ i potrebu za posebnim mjerama zaštite, prvi put prepoznate u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine i detaljnije razrađene u Deklaraciji UN-a o pravima djeteta iz 1959. godine. Trideset godina kasnije, 1989. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o pravima djeteta (KPD). Ovaj prvi pravno obavezujući instrument za inkorporiranje građanskih, kulturnih, političkih i socijalnih prava djece postao je najšire prihvaćen od svih konvencija i zasniva se na ideji univerzalnosti – kako u pogledu država koje se pridržavaju njegovih principa, tako i prava formuliranih unutar njega. Konvencija ima četiri vodeća principa koji služe za formulisanje svih ostalih prava djeteta: princip nediskriminacije (član 2.), najbolji interes djeteta (član 3.), pravo na život, opstanak i razvoj (član 6.) i pravo da bude saslušano (član 12.). Na osnovu ovih vodećih principa, Konvencija sadrži 42 materijalne odredbe koje pokrivaju širok spektar prava i pitanja koja se odnose na djecu u širem smislu, s fokusom na odredbe o obezbjeđivanju, zaštiti i učešću.

FCDO – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (Foreign, Commonwealth & Development Office).

PSVI – Skraćenica izvedena iz engleskog jezika (Preventing Sexual Violence in Conflict Initiative).

Konkretno, prema članu 2. Konvencije o pravima djeteta, države članice imaju obavezu ne samo da poštuju, već i da osiguraju prava koja su detaljno navedena u Konvenciji „bez bilo koje vrste diskriminacije“. Najbolji interes djeteta je „primarna pažnja“ u svim radnjama koje se tiču djece, uz zakonsku obavezu države da osigura zaštitu i brigu o djetetu kako je to neophodno za njegovu dobrobit. Ovo uključuje pravo na život i razvoj (član 6.), pravo na upis rođenja odmah nakon rođenja, pravo na ime i sticanje državljanstva, kao i pravo, koliko je to moguće, da zna i da se o njemu brinu roditelji (član 7.). Dalje, uključuje obavezu države da pomaže i štiti dijete od povreda njegovog identiteta, uključujući nacionalnost i porodične odnose (član 8.), slobodu izražavanja i slobodu vjeroispovijesti. Država je takođe dužna osigurati zdravstvenu i socijalnu zaštitu (čl. 24. i 26.), životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju djeteta i – značajno – pravo na obrazovanje u skladu sa mogućnostima (član 28.), a istovremeno se zahtijeva da zaštiti dijete od ekonomske eksploatacije i rada koji bi bio štetan za dijete (član 32.), uključujući seksualnu eksploataciju i zlostavljanje (član 34.).

Dok u teoriji Konvencija o pravima djeteta predstavlja sveobuhvatan pravni instrument koji štiti prava i dobrobit djece općenito, a posebno djece rođene u ratu, nedavni stručni okrugli sto, koji je inicirao i implementirao Global Survivors Fund, identifikovao je širok spektar pravnih trauma povezanih s administrativnim i praktičnim preprekama koje onemogućavaju ostvarivanje tih prava. To uključuje rodno diskriminatornu registraciju rođenja i praksu zakona o državljanstvu, nevoljkost majki da registruju prisilni brak, diskriminatornu administrativnu praksu koja zahtijeva podatke o imenu i identitetu oba roditelja, kriminalizaciju vanbračnog rođenja, uslove za pravnog zastupnika za registraciju djeteta, ili diskriminatorne prakse koje određuju određenim etničkim grupama pravo na državljanstvo. S ovom pozadinom, nacionalni i međunarodni naponi da se zagovaraju prava djece rođene zbog rata poprimaju svoj značaj. U tom kontekstu od posebnog značaja su naponi u BiH, usmjereni na postizanje društvenog i pravnog priznanja djece rođene kao posljedica ratnog seksualnog nasilja, kao što je pokretanje inicijative „Ime jednog roditelja“ 2019. godine.

Sabine Lee, profesorica moderne historije Univerziteta u Birminghamu

PRAVNI OKVIR:

U Bosni i Hercegovini, na snazi su dva zakona koja djecu rođenu zbog rata prepoznaju kao posebne pravne kategorije. To su: **Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine** („Službene novine FBiH“, broj 60/2023) i **Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta Bosne i Hercegovine** („Službeni glasnik Brčko distrikta“, broj 24/22). Međutim, u entitetu Republika Srpska još uvijek ne postoji pravni okvir koji ovu kategoriju prepoznaje i pruža zakonsku zaštitu.

Važeći zakoni u Federaciji BiH i Brčko distriktu predstavljaju značajan iskorak ka **osiguravanju načela jednakosti i nediskriminacije** u postkonfliktnom društvu kakvo je Bosna i Hercegovina. Njihova važnost takođe leži u činjenici da mogu poslužiti kao model za druge države koje prolaze kroz tranziciju nakon sukoba, pružajući pravni okvir za zaštitu prava ove vulnerabilne populacije.

Usvajanje ovih zakona rezultat je dugogodišnje borbe i glasnog zagovaranja djece rođene zbog rata protiv diskriminacije i stigme kojima su bila izložena od njihovog rođenja. U ovoj borbi čvrsto su stajale i majke ove djece, koje su preživjele ratno seksualno nasilje. Posebne zasluge za donošenje zakona pripadaju Udruženju „**Zaboravljena djeca rata**“, brojnim organizacijama civilnog društva u Bosni i Hercegovini, kao i pojedincima i pojedinkama koji su pružili podršku ovoj populaciji u borbi za pravno i društveno priznanje.

Mjerodavni zakoni različito pristupaju definiciji djece rođene zbog rata. Tako član 10. stav (1) tačka b) Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine definiše ovu kategoriju kao „**dijete rođeno iz čina ratnog silovanja – dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata**“. U članu 2. stavu (1) tački g) Zakona o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, navodi se da se „**civilnom žrtvom rata smatra lice koje je rođeno uslijed ratnog silovanja i ratnog seksualnog zlostavljanja**“.

Ovi zakoni predstavljaju ne samo korak ka priznavanju prava, već i temelj za proces društvenog ozdravljenja i zaštite prava najosjetljivijih kategorija stanovništva, u skladu s međunarodnim pravnim standardima.

ZAKON O ZAŠTITI CIVILNIH ŽRTAVA RATA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Zakonom o civilnim žrtvama rata u Federaciji Bosne i Hercegovine utvrđuju se osnovna načela zaštite civilnih žrtava rata, pojam i status civilne žrtve rata, vrsta prava, obim i uslovi pod kojima se prava iz ovog zakona ostvaruju, kao i svrha novčanih naknada za priznata prava, postupak ostvarivanja, način finansiranja, te druga pitanja od značaja za zaštitu civilnih žrtava rata na području Federacije Bosne i Hercegovine.

KAO OSNOVNA NAČELA ZAŠTITE CIVILNIH ŽRTAVA RATA PREDVIĐENA SU SLJEDEĆA:

1. Načelo podijeljenih nadležnosti.
2. Načelo proširenja prava prema mogućnostima.
3. Načelo shodne primjene propisa.
4. Načelo mogućnosti korištenja prava.
5. Zabrana diskriminacije.

Načelo podijeljenih nadležnosti. Zaštita civilnih žrtava rata je zajednička nadležnost Federacije Bosne i Hercegovine i kantona. Drugim riječima, ovo načelo predviđa da je o određenom obimu za ostvarenje prava predviđenih u zakonu nadležna Federacija, dok su u određenom obimu to kantoni, ili su za ostvarenje prava nadležni isključivo kantoni. Kada je u pitanju ostvarivanje prava kategorije djece rođene zbog rata, ono je u nadležnosti kantona Federacije Bosne i Hercegovine. Dakle, lica s ostvarenim statusom djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata, svoja prava crpe iz propisa kantona u kojem imaju prebivalište.

Načelo proširenja prava prema mogućnostima kantona. U skladu sa svojim finansijskim mogućnostima i potrebama civilnih žrtava rata, kantoni utvrđuju, osiguravaju i proširuju obim prava utvrđenih u zakonu. Suština ovog načela ogleda se u tome da zakon na nivou Federacije nalaže kantonima da, u slučaju potrebe za proširenjem prava i ekonomske snage kantona da to realizuju, kantoni prošire obim prava. Zakon postavlja minimalne standarde koje kantoni moraju ispuniti, a sve ostalo se reguliše zakonima i drugim propisima na kantonalnom nivou. Zakon je dao mogućnost, ukoliko se za tim ukaže potreba, da kantoni prošire obim prava predviđenih u zakonu, ali ih ne smiju ograničavati niti umanjivati ispod standarda utvrđenih federalnim zakonom.

Načelo zabrane diskriminacije. U postupku za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o civilnim žrtvama rata u Federaciji Bosne i Hercegovine, zabranjen je svaki oblik diskriminacije utemeljene na rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjerskoj ili etničkoj pripadnosti, invaliditetu, starosnoj dobi, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, političkom ili drugom uvjerenju, imovnom stanju, članstvu u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanju, društvenom položaju, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, spolnim karakteristikama i bilo kojim drugim stvarnim ili pretpostavljenim osnovama. Važno je napomenuti da se kod ovog principa primjenjuje i Zakon o

zabrani diskriminacije, kao krovni zakon koji uređuje to polje u Bosni i Hercegovini. Općenito govoreći o načelu zabrane diskriminacije, ono predstavlja temeljno načelo u demokratskom društvu, sadržano u međunarodnim instrumentima i standardima zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, s ciljem iskorjenjivanja nejednakog postupanja zasnovanog na različitim zaštićenim karakteristikama. Diskriminacija predstavlja prijetnju ljudskim pravima, dostojanstvu i društvenom skladu, zbog čega je imperativ osigurati pravednost i jednake mogućnosti za sve pojedince. Srž zabrane diskriminacije leži u pružanju jednakog tretmana i mogućnosti svima, bez obzira na rasu, spol, vjeru ili bilo koju drugu osobinu. Naglašava uklanjanje nepravednih prednosti ili nedostataka na temelju proizvoljnih atributa. Diskriminacija potkopava ljudska prava i umanjuje urođeno dostojanstvo pojedinaca. Podržavanje zabrane diskriminacije sinonim je za afirmaciju intrinzične vrijednosti i vrijednosti svakog ljudskog bića.

Ključno za zabranu diskriminacije je osiguranje jednakog pristupa bitnim komponentama života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvenu skrb i javne ustanove. Diskriminacija u pristupu ovim aspektima održava nejednakost i društvene razlike.

Neposredna (direktna) diskriminacija utjelovljuje temeljno kršenje načela jednakosti, pri čemu se pojedinac ili grupa tretiraju nepovoljnije na temelju specifičnih atributa ili karakteristika koje su zaštićene zakonom ili su univerzalno priznate kao bitne za ljudsko dostojanstvo. Ovaj oblik diskriminacije otvoren je i eksplicitan, očituje se u vidljivim radnjama ili odlukama koje namjerno izdvajaju pojedince ili grupe zbog njihovih urođenih ili stečenih osobina.

Pored znatno uočljivije neposredne diskriminacije, postoji i posredna (indirektna) diskriminacija. Posredna diskriminacija nastaje kada praksa, pravila, zahtjevi ili uslovi izgledaju neutralni, ali imaju nesrazmjeran uticaj na određene grupe, osim ako se ta praksa, pravila, zahtjevi ili uslovi ne mogu opravdati.

Imajući na umu ove značajke, možemo zaključiti da je diskriminacija prema kategoriji djece rođene zbog rata bila prisutna sve do pravnog prepoznavanja ove kategorije kroz postojeće zakone, kada govorimo o Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu. Nažalost, diskriminacija ove kategorije prisutna je u Republici Srpskoj, s obzirom da ova kategorija nije prepoznata ni u jednom zakonodavnom okviru ovog entiteta. Jednako uživanje prava i sloboda na teritoriji Bosne i Hercegovine je ustavni imperativ, a njegovo kršenje proizvodi negativne posljedice na planu obezbjeđenja jednakih prava i sloboda za sve građane.

Djeca rođena zbog rata bila su diskriminisana od samog njihovog rođenja u odnosu na druge osjetljive kategorije koje je država, posljedično njihovom socijalnom stanju, zaštitila u okvirima pojedinih zakona i obezbijedila im određene benefite. Primjera radi, populacija djece boračke kategorije (boraca, ratnih vojnih invalida, palih boraca/šehida) ostvarivala je brojne benefite tokom svog života, kao što su: prvenstvo pri upisu u obrazovne ustanove i besplatno školovanje, stipendiranje, prednost pri smještaju u đačke i studentske domove, pravo na obavezne udžbenike za redovno školovanje, školski pribor i užinu, prednost i pogodnosti pri zapošljavanju, oslobođanje od plaćanja određenih naknada, prioritarno stambeno zbrinjavanje i mnoge druge benefite iz

oblasti zdravstvene zaštite i socijalnih pitanja. Djeca preživjelih ratnog seksualnog nasilja tokom svog života nisu uživala isti tretman, čime su nadležne institucije Bosne i Hercegovine različito postupile sa kategorijom djece civilnih žrtava rata u odnosu na djecu boraca.

Primjeri diskriminirajućeg ponašanja institucija Bosne i Hercegovine prisutni su i u svakodnevnom javnopravnom poslovanju. Djeca rođena zbog rata nerijetko se susreću sa praksom zahtijevanja naznačenja imena oca pri njihovoj identifikaciji. Takav zahtjev otvara mnoge rizike počevši od traumatizacije majke i djeteta, što ih izlaže dodatnom stresu i stigmatizaciji, zatim rizik od diskriminacije na osnovu porijekla, imajući u vidu da takav zahtjev može dovesti do diskriminacije djeteta zbog okolnosti njegovog rođenja, što krši osnovna ljudska prava na jednak tretman i zaštitu od stigme. Ovdje se, naime, otvara i pitanje pravne i etičke prirode. U mnogim slučajevima otac, kao počinilac zločina, nije dio djetetovog života i njegovo ime može biti pravno i etički nevažno za djetetovu identifikaciju. Stoga je zahtjev za identifikacijom na ovaj način neopravdan jer koristi pravni okvir koji ne odgovara specifičnim okolnostima ovog traumatičnog iskustva.

Ova praksa nije u skladu s principima zaštite ljudskih prava, posebno privatnosti žrtava ratnog nasilja, te predstavlja oblik diskriminacije u našem pravnom sistemu. **Udruženje „Zaboravljena djeca rata“ poziva sve nadležne institucije Bosne i Hercegovine da isprave ovu diskriminirajuću praksu i obezbijede izbor pri identifikaciji svih građana koji će se ostvariti zahtjevom za traženjem imena jednog roditelja, umjesto imena oca.**

Podržavanjem načela nediskriminacije, osigurava se da se prema svakom pojedincu postupa s poštovanjem i dostojanstvom, njegujući okruženje u kojem nema mjesta za predrasude i u kojem se beskompromisno štite ljudska prava. Bosna i Hercegovina je, usvajanjem pomenutih zakona, zakoračila ka izgradnji društva demokratskih vrijednosti koje odgovara potrebama pojedinih kategorija građana. Ipak, put ka postizanju tog ideala i konkretno, potpunoj eliminaciji diskriminacije u odnosu na djecu rođenu zbog rata, uslovljeno je adekvatnom implementacijom postojećih zakonskih propisa, kao i donošenjem takvih propisa i na teritoriji Republike Srpske.

Kada je u pitanju načelo zabrane diskriminacije u smislu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine, ono se odnosi kako na postupak ostvarivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata, tako i na ostvarivanje svakog pojedinog prava iz zakona.

ZAKON O CIVILNIM ŽRTVAMA RATA BRČKO DISTRIKTA

Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta“, broj 24/22), usvojen u julu 2022. godine, zamijenio je raniju Odluku o civilnim žrtvama rata i predstavlja pravni okvir za zaštitu civilnih žrtava rata na teritoriji Brčko distrikta. Ključna novina je pravno priznanje djece rođene uslijed ratnog silovanja, čime je otvoren put za zaštitu ove kategorije i u drugim administrativnim jedinicama Bosne i Hercegovine.

U definisanju lica koje se mogu smatrati civilnim žrtvama rata, Zakon u članu 2., tačka a) navodi „osobu kod koje je nastupilo trajno psihičko oštećenje zbog seksualnog zlostavljanja i silovanja, kao osobu s posebnim statusom“, a u istom članu, u tački g) navodi „osobu koja je rođena uslijed ratnog silovanja i ratnog seksualnog zlostavljanja osobe iz tačke a) istog člana“.

Dakle, Zakon distrikta definiše civilne žrtve rata na način što povezuje osobe s trajnim psihičkim oštećenjima nastalim kao posljedica seksualnog zlostavljanja i silovanja (član 2., tačka a)) s djecom rođenom kao rezultat ratnog seksualnog nasilja (član 2., tačka g)). Iz toga proizlazi zaključak da je uslov za ostvarivanje statusa civilne žrtve rata za dijete rođeno zbog rata postojanje statusa majke koja je preživjela ratno seksualno nasilje u skladu s uslovima ovog zakona.

POSTUPAK ZA OSTVARENJE STATUSA POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA

O pravima i statusu odlučuje, u prvom stepenu, centar za socijalni rad, odnosno služba socijalne zaštite pri općinskoj upravi (u daljem tekstu: nadležni općinski organ socijalne zaštite), prema mjestu prebivališta ili boravišta podnosioca zahtjeva, a o žalbama protiv rješenja donesenih u prvom stepenu rješava nadležni kantonalni organ uprave.

Međutim, prije nego se krene u postupak priznavanja i ostvarivanja prava prema Zakonu o civilnim žrtvama rata Federacije Bosne i Hercegovine, neophodno je da pojedinac stekne status posebne kategorije civilne žrtve rata. Taj status pojedinac stiče onog trenutka kada mu ga prizna nadležni općinski organ socijalne zaštite prema njegovom prebivalištu.

U Brčko distriktu postupak za ostvarivanje prava pokreće se podnošenjem zahtjeva za utvrđivanje statusa korisnika prava ili zahtjeva za ostvarivanje prava nakon utvrđenog statusa. Zahtjev se pismenim putem podnosi Odjelu za zdravstvo i ostale usluge, Službi za braniteljsko-invalidsku skrb i civilne žrtve rata. Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta BiH ne govori eksplicitno o pravnom putu za ostvarivanje statusa djece lica sa posebnim statusom civilnih žrtava rata, što otvara prostor za tumačenje da takav put odgovara analogno putu sticanja statusa ostalih kategorija iz ovog zakona (član 11.).

NAČIN PODNOŠENJA ZAHTJEVA

U Federaciji Bosne i Hercegovine, postupak za sticanje statusa pokreće se podnošenjem zahtjeva za dobijanje rješenja o ostvarenom statusu civilne žrtve rata koji je preduslov za ostvarivanje zakonom propisanih prava. Taj zahtjev podnosi se isključivo putem propisanog Obrasca Z1. Pravni put za sticanje statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata počinje u Centru za socijalni rad općine u kojoj podnosilac zahtjeva ima prebivalište, odnosno u Službi za civilne žrtve rata pri općinskoj upravi u kojoj podnosilac zahtjeva ima prebivalište. Zahtjev za ostvarivanje prava po gore navedenom zakonu može podnijeti državljanin Bosne i Hercegovine koji najmanje šest mjeseci ima mjesto prebivališta na području Federacije. Troškovi postupka za ostvarivanje prava po ovom zakonu padaju na teret organa koji vodi postupak.

NAJPRIJE JE POTREBNO DA PODNOSILAC ZAHTJEVA ISPUNI OBRAZAC Z1 KOJI JE DOSTUPAN:

- U Centru za socijalni rad/Službi za civilne žrtve rata i
- Na web stranici Udruženja „Zaboravljena djeca rata”.

Napomena: Primjerak obrasca Z1 pronađite na stranici 53 ovog priručnika.

ŠTA JE POTREBNO DOSTAVITI UZ ZAHTJEV?

Uz uredno ispunjen Obrazac Z1, obavezno se dostavljaju i sljedeće isprave:

- ovjerena kopija lične karte,
- potvrda o mjestu prebivališta – CIPS,
- rodni list djeteta,
- rodni ili smrtni list majke,
- rješenje po kojem je majka ostvarila status civilne žrtve rata iz nadležnog Centra za socijalni rad ili Službe (ukoliko postoji).

Urednost zahtjeva podrazumijeva ispravno popunjen Obrazac Z1 uz kojeg je neophodno dostaviti obavezne navedene isprave. **Ukoliko zahtjev nije uredan, nadležni organ ne može pokrenuti postupak!**

Drugi dokumenti i isprave koji se mogu naći uz Zahtjev za sticanje statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata su sljedeći:

- raspoloživi dokumenti kojima se može dokazivati da je majka u navedeno vrijeme bila u mjestu koje navodi kao lokaciju preživljenog nasilja – potvrde o boravku u mjestu, izbjeglički karton, potvrde o boravku u logoru/zatvoru i slično,
- pisana izjava podnosioca zahtjeva o činjenicama koje su mu poznate,
- medicinska dokumentacija ukoliko je osoba tražila stručnu/medicinsku podršku,
- raspoloživa medicinska dokumentacija majke,
- raspoloživa medicinska dokumentacija o rađanju iz perioda rođenja,
- izjave svjedoka, ukoliko poznaju činjenice vezane za okolnosti rođenja djeteta rođenog iz čina ratnog silovanja i stradanja majke,
- presude, ukoliko se u njima nalaze činjenice vezane za okolnosti stradanja majke.

Ovi dokumenti i isprave, ukoliko postoje, mogu doprinijeti kvalitetnoj dokaznoj vrijednosti u postupku za sticanje statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata.

Pravilnik koji uređuje postupak za ostvarivanje statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata predviđa posebne uslove za tri specifične situacije:

1. kada je dijete napušteno nakon rođenja, a pripada kategoriji civilnih žrtava rata,
2. kada postoji presuda koja sadrži činjenice vezane za okolnosti stradanja majke,
3. kada podnosilac zahtjeva nije u kontaktu sa biološkom majkom.

1. Slučaj kada se radi o djetetu posebne kategorije civilnih žrtava rata, a koje je napušteno nakon rođenja

U slučaju kada se radi o djetetu posebne kategorije civilnih žrtava rata koje je napušteno poslije rođenja, nadležni organ socijalne zaštite ima obavezu da Komisiji za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata ustupi dokumentaciju koja se odnosi na napuštanje djeteta ili činjenice o okolnostima rađanja djeteta i sve druge informacije koje olakšavaju utvrđivanje statusa, te da uputi Komisiju na organe i institucije od kojih je moguće dobiti odgovarajuću dokaznu dokumentaciju. I u ovom slučaju, podnosilac dokumentacije dužan je predati obavezne isprave i dokumente navedene na stranici 23 ovog Priručnika.

2. Presuda u kojoj se nalaze činjenice vezane za okolnosti stradanja majke

Ukoliko osoba predaje samo postojeću presudu, potrebno je kopirati i ovjeriti pravnosnažnu sudsku presudu, te uz nju predati i obavezne dokumente i isprave navedene na stranici 23 ovog Priručnika.

3. Slučaj kada podnosilac zahtjeva nije u kontaktu sa biološkom majkom

Ako podnosilac zahtjeva za ostvarivanje statusa djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata nije u kontaktu sa biološkom majkom, u tom slučaju upućuje zahtjev nadležnom organu socijalne zaštite da po službenoj dužnosti dostavi dokumente i to: rodni ili smrtni list majke, rješenje o ostvarenom statusu majke ako postoji, te presudu ili relevantnu dokumentaciju u kojoj se navedene činjenice i okolnosti vezane za stradanje majke tokom rata. Uz navedeno, potrebno je priložiti i obavezne isprave i dokumente.

U pravilu, nadležni organ socijalne zaštite osigurava ovu dokumentaciju po službenoj dužnosti. Stoga, podnosilac zahtjeva nije u obavezi pribavljati i/ili priložiti traženu dokumentaciju. Ipak, dobra praksa pokazuje da se postupak može značajno ubrzati ukoliko sam podnosilac pribavi i dostavi ovjerene kopije traženih dokumenata uz svoj zahtjev.

U postupku utvrđivanja statusa civilne žrtve rata koristi se isključivo pisana dokumentacija kao dokazno sredstvo, izdana u skladu s propisima o upravnom postupku. Pisana dokazna sredstva obuhvataju medicinsku dokumentaciju koja potvrđuje liječenje neposredno nakon nastanka tjelesnog oštećenja, kao i druge relevantne dokaze izdane od nadležnih institucija, koje potvrđuju okolnosti koje su dovele do stanja podnosioca zahtjeva. Takođe, kao pisana dokazna sredstva priznaje se i dokumentacija koju izdaju udruženja građana koja pomažu osobama u postupku akreditacije, a koju provodi Federalno ministarstvo rada i socijalne politike. Troškove snosi organ nadležan za vođenje postupka, čime se podnosiocu zahtjeva osigurava oslobođanje od bilo kakvih troškova.

Po urednom prijemu svih dostavljenih dokaza, nadležni organ socijalne zaštite formira predmet i prosljeđuje ga Komisiji za davanje stručnog mišljenja koja djeluje pri Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine. **Stručno mišljenje izdaje se najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema zahtjeva, osim u slučaju kada su potrebni dodatni dokazi, u kojem slučaju rok može biti produžen za najviše 30 dana.** Ako ni u produženom roku Komisija ne prikupi sve potrebne informacije, rok za davanje stručnog mišljenja može se dodatno produžiti za još 60 dana. Stručno mišljenje se zatim dostavlja, uz kompletan spis, nadležnom organu socijalne zaštite na dalji postupak. Komisija ima pravo obaviti intervju s podnosiocem zahtjeva radi dodatnog utvrđivanja relevantnih činjenica.

U Brčko distriktu postupak za ostvarivanje prava uređen je manjim brojem članova i nije u potpunosti definisan, što umanjuje pravnu sigurnost. Prema ovom Zakonu, prilikom podnošenja zahtjeva za ostvarivanje prava, podnosilac zahtjeva treba priložiti različite dokumente u zavisnosti od kategorije korisnika prava kojoj pripada.

Zakon Brčko distrikta status posebne kategorije „osobe koja je rođena uslijed ratnog silovanja i ratnog seksualnog zlostavljanja“ uslovljava postojanjem statusa osobe kod koje je nastupilo trajno psihičko oštećenje zbog seksualnog zlostavljanja i silovanja. Dakle, da bi dijete ostvarilo status civilne žrtve rata, njegova ili njena majka mora imati status civilne žrtve rata po pomenutom osnovu trajnog psihičkog oštećenja. Uz ovaj zahtjev, pored rješenja o statusu civilne žrtve rata majke, može se priložiti i druga dokumentacija iz koje se mogu

utvrditi činjenice rođenja uslijed ratnog silovanja i ratnog seksualnog zlostavljanja.

Kontakt: Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge: +387 49 240 821, asmir.mujanovic@bdcentral.net

Služba za boračko-invalidsku zaštitu i civilne žrtve rata: +387 49 218 550, senad.besic@bdcentral.net

Udruženje „Zaboravljena djeca rata” jasnog je stava da Zakon distrikta nije idealan. Štaviše, restriktivan je i diskriminirajući. S obzirom na postavljeni uslov, potpuno isključuje djecu koja nisu u kontaktu sa majkom ili majka nema ostvaren status civilne žrtve rata i druge slične situacije. Poređenje Zakona Brčko distrikta sa Zakonom Federacije Bosne i Hercegovine pokazuje da su unaprjeđenja moguća kako bi se na što adekvatniji način zaštitila ova posebno ranjiva kategorija.

ULOGA KOMISIJE ZA DAVANJE STRUČNOG MIŠLJENJA

Prilikom savjetovanja osoba koje podnose zahtjeve, od suštinskog je značaja da podnosioci provjere i pribave sve potrebne dokumente, pažljivo prateći zahtjeve iz liste traženih priloga. Kako bi zahtjev bio kompletan i ispravan, preporučuje se dodatno savjetovanje sa stručnjacima ili pravnim zastupnicima. Ključno je da podnosioci zahtjeva budu svjesni da Komisija detaljno analizira dokumentaciju na temelju stvarnih činjenica koje se odnose na majčin status i okolnosti nastanka djeteta. Bitan dio ocjenjivanja podrazumijeva povezivanje informacija iz rodnog lista s činjenicama vezanim za majčin status i okolnosti njenog stradanja, što zahtijeva preciznu i potpunu dokumentaciju.

Relevantan period začeca i rođenja djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata podrazumijeva period od 30. 04. 1991. godine do 14. 02. 1996. godine, pri čemu Komisija u svom radu mora voditi računa. Pravilnik predviđa mogućnost odstupanja od tog vremenskog okvira, pa je predviđeno da se odstupanja u pogledu rođenja djeteta mogu prihvatiti samo uz odgovarajuću medicinsku i drugu relevantnu dokumentaciju.

Proces ocjene dokumenata započinje prijemom i provjerom kompletiranosti. Ključni kriterijumi obuhvataju pregled rodnog lista djeteta, majčinog statusa, te mjesta i vremena stradanja. U ocjeni, Komisija koristi metodu analize svih raspoloživih činjenica i dokaza koji potvrđuju povezanost navedenih okolnosti majke i djeteta. Kada dokumentacija nije potpuna ili su potrebne dodatne informacije, Komisija može tražiti dopunu ili zakazati intervju.

Komisija teži da u roku od dva mjeseca donese mišljenje, uz mogućnost produženja u složenim slučajevima ili kada dokumentacija nije kompletna. U takvim situacijama, nadležni organ socijalne zaštite se obavještava o produženju i razlozima za to, pri čemu se redovno komunicira s centrima i traže dodatni dokumenti po potrebi. Od izjave koju podnosi osoba koja traži ocjenu očekuje se jasnoća i preciznost, s posebnim naglaskom na informacije o majci i okolnostima stradanja. Komisija obraća pažnju na ove okolnosti kako bi se osiguralo da su podaci konzistentni s ostalim dokazima. U izjavi je važno navesti sve relevantne informacije koje potvrđuju

autentičnost priče i povezuju majčin status s rođenjem djeteta. Komisija se suočava s izazovima kao što su nedostatak kompletne dokumentacije i specifični kontekst stradanja majke i rođenja djeteta. Ovi izazovi prevazilaze se traženjem dodatnih dokaza, obavljanjem intervjua i bliskom saradnjom s centrima za socijalni rad, odnosno nadležnim službama za socijalnu zaštitu pri općinskim upravama.

Tokom intervjua, **podnosiocima zahtjeva postavljaju se pitanja radi pojašnjenja nejasnoća u dokumentaciji, uključujući podatke o majci, mjestu i vremenu stradanja**, te druge bitne činjenice. Podnosioci zahtjeva su pozvani da pruže dodatne informacije i kontakte osoba koje mogu potvrditi relevantne podatke, čime se upotpunjuje dokazni materijal i provjerava konzistentnost iznesenih činjenica.

Komisija održava komunikaciju s nadležnim organom socijalne zaštite putem zahtjeva i dopisa, u vezi s potrebnim dokumentima i dodatnim informacijama o podnosiocima zahtjeva. Ova komunikacija je od ključne važnosti kako bi se olakšao proces davanja mišljenja, a odgovornost za nju snosi Komisija ili njen ovlašteni član, dok je nadležni organ socijalne zaštite odgovoran za donošenje konačnog rješenja.

Rad Komisije zasnovan je na profesionalnim i etičkim standardima koji uključuju nepristrasnost, objektivnost i zaštitu prava podnosioca zahtjeva. **Komisija posvećuje pažnju zaštiti privatnosti i povjerljivosti podataka, te se trudi izbjeći retraumatizaciju podnosioca zahtjeva.** Prilikom davanja mišljenja Komisija može uključiti i stručnjake za mentalno zdravlje koji će pružiti podršku podnosiocima zahtjeva.

Komisija se suočava s izazovima kao što su nedostatak kompletne dokumentacije i specifični kontekst stradanja majke i rođenja djeteta. Ovi izazovi prevazilaze se traženjem dodatnih dokaza, obavljanjem intervjua i bliskom saradnjom s centrima za socijalni rad, odnosno nadležnim službama za socijalnu zaštitu pri općinskim upravama.

ROK ZA DONOŠENJE RJEŠENJA

Poštovanje rokova važan je dio zadatka nadležnog organa socijalne zaštite, kao i Komisije za davanje stručnog mišljenja, s obzirom da ovaj proces nosi rizik retraumatizacije kako u odnosu na podnosioca zahtjeva, tako i u odnosu na članove njegove porodice i uzak krug ljudi oko njega.

Komisija je, prema zakonu, **obavezna da u roku od 30 dana donese stručno mišljenje**, te da ga dostavi nadležnom organu socijalne zaštite koji mu je predmet i uputio. U složenijim predmetima, taj rok može biti produžen u cilju razjašnjenja pojedinih okolnosti i prikupljanja dodatnih dokaza. Nakon davanja stručnog mišljenja, ono se, kao dokazni materijal, dostavlja nadležnom organu socijalne zaštite. Odmah po zaprimljenju stručnog mišljenja Komisije, nadležna služba socijalne zaštite dužna je da donese rješenje o postavljenom zahtjevu.

Prilikom provođenja ovog postupka, nadležna služba za socijalnu zaštitu dužna je postupati u skladu s odredbama Zakona o upravnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, koji propisuje ključna načela vođenja upravnog postupka. Načelo zakonitosti obavezuje organe da sve postupke vode u skladu s važećim zakonima i propisima, donoseći odluke u okviru dodijeljenih ovlaštenja i usklađene s njihovim ciljevima. Čak i kada je data slobodna ocjena, odluke moraju biti u potpunosti zakonite i utemeljene u zakonskim okvirima. Načelo zaštite prava građana i javnog interesa zahtijeva od organa da građanima omoguće nesmetano ostvarivanje prava, bez ugrožavanja interesa drugih građana ili suprotstavljanja javnom interesu.

Načelo efikasnosti nalaže da organi rješavaju upravne predmete brzo i kvalitetno, omogućujući ostvarivanje prava građana bez neopravdanih odlaganja. Takođe, načelo materijalne istine obavezuje organe da utvrde stvarno stanje i prikupe sve potrebne dokaze kako bi odluke bile zasnovane na stvarnim okolnostima. Stranke imaju pravo da se izjasne o svim bitnim činjenicama, u skladu s načelom saslušanja stranke, osim u slučajevima kada to zakon drugačije propisuje. Pri ocjeni dokaza, službena osoba analizira svaku činjenicu i dokaz pojedinačno i u sklopu cjelokupnog predmeta, čime se osigurava pravedna odluka.

Poštovanje ovih načela garantuje zakonitost, efikasnost i pravičnost u upravnim postupcima, čime se doprinosi povjerenju građana u rad institucija i njihovoj pristupačnosti pravdi. Nadležni centri za socijalni rad i općinske službe socijalne zaštite obavezne su primjenjivati ova načela u postupcima utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata, osiguravajući tako pravedno i zakonito postupanje prema ovoj osjetljivoj grupi građana i prilagođavanje njihovim posebnim potrebama.

ŽALBA NA RJEŠENJE

Rješenje izdano od nadležnog organa socijalne zaštite ne mora značiti da je proces ostvarivanja prava okončan. To je posebno važno kada je Komisija za davanje stručnog mišljenja negativno ocijenila dokazni materijal, odnosno kada se izda rješenje kojim se odbija priznavanje statusa. Ukoliko nadležni prvostepeni organ socijalne zaštite donese rješenje kojim odbija priznavanje statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata ili statusa djeteta posebne kategorije, podnosilac zahtjeva ima pravo da uloži žalbu na navedeno rješenje. Žalba se podnosi drugostepenom organu, odnosno kantonalnom ministarstvu nadležnom za oblast socijalne zaštite. Rok za podnošenje žalbe iznosi 15 dana od dana dostavljanja rješenja. Žalba se predaje ili šalje isključivo prvostepenom organu, neposredno ili putem pošte. Ukoliko se žalba pošalje ili preda drugostepenom organu, on će je proslijediti prvostepenom organu na rješavanje.

U žalbi, podnosilac mora navesti rješenje koje se pobija, odnosno prvostepeno rješenje kojim se odbija priznavanje statusa. Podnosilac mora voditi računa da navede naziv organa koji je donio rješenje, te broj i datum rješenja. Nije potrebno da posebno obrazlaže svoju žalbu. Naime, dovoljno je da se pozove na one dijelove rješenja u pogledu kojih je nezadovoljan. U žalbi se takođe mogu iznositi nove činjenice i novi dokazi, ali je podnosilac žalbe dužan da obrazloži razloge iz kojih te činjenice nisu bile prethodno predočene. Shodno tome, drugostepeni organ može zatražiti ponovno izjašnjavanje Komisije kroz dopunjeno stručno mišljenje

ako se pojave novi dokazi ili saznanja relevantna za donošenje odluke. Stručno mišljenje Komisije temelji se isključivo na dokumentima, informacijama i činjenicama iz predmeta koji nedvosmisleno ukazuju na to da je podnositelj zahtjeva dijete rođeno kao rezultat ratnog seksualnog nasilja, uz strogo poštovanje načela zabrane diskriminacije. Ukoliko Komisija izda pozitivno mišljenje, ono se, zajedno sa dostavljenom dokumentacijom, koristi kao dokazni materijal od strane nadležnog centra za socijalni rad ili općinske službe, što omogućava donošenje konačnog rješenja o statusu djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata. Time se okončava upravni postupak dodjele ovog statusa, koji predstavlja osnov za ostvarivanje prava predviđenih Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine.

INSTITUCIJA OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BIH: DODATNI MEHANIZAM ZA OSIGURANJE POŠTOVANJA PRAVA DJECE ROĐENE ZBOG RATA

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine predstavlja nezavisno tijelo osnovano s ciljem promocije, zaštite i ostvarivanja ljudskih prava. Posebnu pažnju posvećuje najranjivijim grupama, uključujući djecu rođenu zbog rata. Ova institucija pruža pomoć i podršku svima čija su prava ugrožena ili povrijeđena, osiguravajući da se prema svim građanima postupa s pravednošću i dostojanstvom koje zaslužuju.

Civilne žrtve rata, uključujući osobe s posebnim statusom, mogu se obratiti Instituciji ombudsmana u slučaju povrede njihovih prava, suočavanja s birokratskim preprekama, diskriminacijom ili nedostatkom odgovarajuće zaštite od nadležnih organa. Ombudsman posreduje između žrtava i institucija, pruža pravnu podršku, upućuje na relevantne mehanizme međunarodne zaštite te zagovara sistemski rješenja za unaprjeđenje zaštite prava.

Institucija ombudsmana dostupna je svim građanima Bosne i Hercegovine, bez obzira na dob, status ili pripadnost. Usluge koje ombudsman pruža su besplatne i dostupne pojedincima, grupama i organizacijama. Ombudsman također osigurava da državne institucije i javni organi, uključujući škole, centre za socijalni rad i zdravstvene ustanove, poštuju ljudska prava u skladu s važećim zakonodavnim i međunarodnim standardima.

Svi koji smatraju da su njihova prava povrijeđena mogu podnijeti žalbu Instituciji ombudsmana. Podnošenje žalbe potpuno je besplatno i može se ostvariti na sljedeće načine:

- **e-mailom: slanjem e-maila s detaljima žalbe,**
- **poštom: dostavljanjem podneska putem obične pošte,**
- **lično: posjetom jednom od ureda Institucije ombudsmana i popunjavanjem obrasca za žalbu.**

Pri podnošenju žalbe preporučuje se uključiti sljedeće informacije:

- **lične podatke (ime, prezime, datum rođenja, adresa);**
- **podatke kontakt osobe (ukoliko postoji zastupnik);**
- **naziv institucije ili osobe na koju se žalba odnosi**
- **kratak opis povrede prava**

- **prethodne radnje preduzete u vezi sa slučajem;**
- **zahtjev za zaštitu privatnosti, ukoliko je potreban.**

Nakon prijema žalbe, Institucija ombudsmana vrši preliminarnu provjeru kako bi utvrdila da li žalba ispunjava osnovne uslove prihvatljivosti. Ako žalba sadrži sve potrebne informacije, ombudsman započinje istragu, prikuplja relevantne činjenice i kontaktira odgovorne institucije ili osobe. Ombudsman osigurava da sve strane u postupku imaju priliku iznijeti svoje argumente.

Institucija ombudsmana može izdati:

Preporuku: Ako se utvrdi povreda prava, izdaje se preporuka za ispravljanje situacije. Iako nije pravno obavezujuća, preporuka ima značajnu težinu.

Odluku o neprihvatljivosti: Ako žalba ne ispunjava uslove ili nije u nadležnosti ombudsmana.

Odluku o zatvaranju predmeta: Ako nema dovoljno dokaza o povredi prava.

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine ključni je mehanizam za zaštitu ljudskih prava, posebno za ranjive grupe poput djece rođene zbog rata. Njihov rad simbolizira posvećenost osiguravanju pravde, jednakosti i dostojanstva za sve građane Bosne i Hercegovine.

KATALOG PRAVA KOJI PRIPADAJU DJECI ROĐENOJ ZBOG RATA

Donošenjem rješenja nadležnog općinskog organa, podnosilac zahtjeva dobija status civilne žrtve rata, odnosno status djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata, te se „uvodi u prava“. Uvođenje u prava podrazumijeva da lice s ostvarenim statusom može uživati zakonom dodijeljena prava. Dakle, rješenje kojim se priznaje status civilne žrtve rata je preduslov za ostvarivanje prava. Simbolično, ono predstavlja ključ koji otvara vrata prava koje su zakonom predviđena za civilne žrtve rata.

Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine predvidio je osam prava koja pripadaju djeci posebne kategorije civilnih žrtava rata, odnosno djeci rođenoj zbog rata.

Ostvarivanje tih prava u isključivoj je nadležnosti kantona.

Ta prava su:

- 1. pravo na zdravstvenu zaštitu,**
- 2. prednost prilikom korištenja zdravstvenih usluga, psihološka pomoć, pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala, banjsko-klimatsko liječenje i medicinska rehabilitacija,**
- 3. pravo na pokrivanje troškova sahrane,**
- 4. osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija i dokvalifikacija),**
- 5. prioritetno zapošljavanje,**
- 6. prioritetno stambeno zbrinjavanje,**
- 7. pravo na besplatnu pravnu pomoć,**
- 8. pravo osiguranja povoljnijih uslova školovanja za dijete rođeno iz čina ratnog silovanja – dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata do 35. godine života, što podrazumijeva prednost pri upisu u javne srednjoškolske i visokoškolske obrazovne ustanove pod uslovom da je ispunilo bodovni minimum, odnosno, da je zadovoljilo na prijemnom ispitu, kao i sufinansiranje troškova upisa u javne visokoškolske obrazovne ustanove do 50%, pod uslovom da se nalazi na redovnom školovanju.**

Prilikom ostvarivanja bilo kojeg od navedenih prava, lice se poziva na rješenje o ostvarenom statusu civilne žrtve rata, odnosno zahtijeva ostvarivanje prava u svojstvu korisnika prava. Ostvarivanje prava djece rođene zbog rata imperativno zavisi od usklađenosti kantonalnih propisa sa Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine. Ukoliko kantonalni zakonodavni i izvršni organi ne harmonizuju svoje propise s federalnim zakonom, ovoj specifičnoj kategoriji civilnih žrtava rata praktično se onemogućava uživanje zakonom zagarantovanih prava. Takvo propuštanje ne samo da ozbiljno narušava prava ovih pojedinaca već predstavlja i očigledno kršenje ustavnih obaveza kantonalnih institucija, koje su dužne osigurati primjenu propisa donesenih na višem nivou vlasti. Time se direktno ugrožava integritet pravnog sistema i dodatno otežava već složen proces zaštite prava ove ranjive populacije, čime se zakon svodi na puko „mrtvo slovo na papiru” bez stvarne primjene i efekta u praksi.

Kada su u pitanju prava kategorije djece rođene zbog rata u Brčko distriktu, Zakon poznaje dvije grupe prava: osnovna i dopunska. Osnovna prava utvrđena Zakonom obuhvataju:

- **civilnu i porodičnu invalidninu;**
- **dodatak za njegu i pomoć;**
- **zdravstvenu zaštitu s oslobađanjem od participacije;**
- **ortopedski dodatak;**
- **naknadu troškova ukopa.**

Međutim, ova prava ne odnose se direktno na djecu rođenu zbog rata, već na ostale kategorije civilnih žrtava definisane Zakonom. Djeca rođena zbog rata mogu ostvariti samo pravo na naknadu troškova ukopa, i to kao članovi uže porodice umrlog/e, ali ne kao posebna pravna kategorija – osobe rođene uslijed ratnog silovanja i ratnog seksualnog zlostavljanja.

Druga grupa prava jesu dopunska prava i možemo zaključiti da njihovo uživanje imaju djeca rođena zbog rata s ostvarenim statusom. Iako dopunska prava nisu u Zakonu Brčko distrikta eksplicitno dodijeljena djeci rođenoj zbog rata, član 3. stav (1) tačka f) omogućava da „druge osobe pod uslovima utvrđenim Zakonom“ budu korisnici prava. Tumačeći tu odredbu, zaključujemo da djeca rođena zbog rata mogu biti korisnici dopunskih prava, uz uslov da ih nadležni organi u svojim aktima direktno prepoznaju kao korisnike.

Zakon nalaže da se ova prava ostvaruju prema propisima iz drugih oblasti, poput zdravstvenog osiguranja, zapošljavanja i pravne pomoći. Dakle, kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine, neophodno je usklađivanje propisa drugih nadležnih institucija na području Brčko distrikta, kako bi se ova prava mogla materijalizovati.

Dopunska prava, navedena u članu 4. stav (2), uključuju:

- **pomoć u troškovima liječenja i nabavke ortopedskih pomagala,**
- **osposobljavanje za rad kroz profesionalnu rehabilitaciju i prekvalifikaciju,**
- **projekte zapošljavanja,**
- **prioritetno stambeno zbrinjavanje i**
- **besplatnu pravnu pomoć.**

PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Pravo na zdravstvenu zaštitu temeljno je ljudsko pravo koje osigurava svakom pojedincu pristup medicinskim uslugama radi očuvanja i poboljšanja zdravlja. Ovo pravo, priznato u međunarodnim dokumentima, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, osigurava dostupnost osnovnih zdravstvenih usluga i liječenja bez ikakve diskriminacije. Pravo na zdravstvenu zaštitu uključuje: pristup zdravstvenim uslugama i ustanovama, dostupnost kvalitetne i prihvatljive zdravstvene zaštite, nediskriminaciju prema bilo kojoj osobi ili grupi. Ovaj koncept traži saradnju pojedinaca i ustanova na unaprjeđenju zdravlja i dobrobiti zajednice. Pravo na zdravstvenu zaštitu temelj je socijalne pravde i jednakosti u zdravstvu.

Za suštinsko razumijevanje obima prava na zdravstvenu zaštitu, izdvajamo sljedeće ključne aspekte:

- (1) **Pristupačnost:** Zdravstvene usluge, potrepštine i objekti trebaju biti dostupni svim pojedincima bez diskriminacije. To uključuje fizičku dostupnost (geografska blizina), ekonomsku dostupnost (priuštivost) i dostupnost informacija (razumljivost zdravstvenih informacija).
- (2) **Dostupnost:** Zdravstvena zaštita treba biti dostupna u dovoljnoj količini i kvaliteti da zadovolji zdravstvene potrebe stanovništva. To uključuje postojanje odgovarajućeg broja zdravstvenih ustanova, zdravstvenih radnika, lijekova i medicinske opreme.
- (3) **Prihvatljivost:** Zdravstvena zaštita mora poštovati kulturne, etičke i rodno osjetljive standarde te se treba pružati na način koji poštuje dostojanstvo pojedinaca i zajednica. Takođe, potrebno je da zdravstvena zaštita bude kulturološki primjerena i osjetljiva na potrebe i perspektive različitih populacija.
- (4) **Kvaliteta:** Zdravstvena zaštita treba biti dobre kvalitete, udovoljavati medicinskim standardima i trebaju je pružati kvalifikovani zdravstveni radnici na kompetentan način s poštovanjem.
- (5) **Nediskriminacija:** Zdravstvenu zaštitu treba pružati bez ikakvog oblika diskriminacije, kao što je diskriminacija na temelju rase, etničke pripadnosti, spola, dobi, invaliditeta, socioekonomskog statusa ili bilo kojeg drugog faktora.
- (6) **Sudjelovanje:** Ljudi i zajednice trebaju biti aktivno uključeni u odluke koje se tiču njihovog zdravlja i zdravstvene zaštite. To uključuje sudjelovanje u procesima donošenja politika i pristup informacijama o njihovom zdravlju.
- (7) **Odgovornost:** Organi javne vlasti i pružaoci zdravstvenih usluga trebaju biti odgovorni za ostvarivanje prava na zdravstvenu skrb. To uključuje uspostavljanje djelotvornih mehanizama praćenja primjene prava i pružanje pravnih lijekova u slučaju povreda. Pravo na zdravstvenu zaštitu potvrđuje važnost zdravlja u vođenju ispunjenog života i prepoznaje kolektivnu odgovornost društva, uključujući vlade, za osiguranje dostupnih i kvalitetnih zdravstvenih usluga za sve pojedince.

Lice sa statusom djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu u kantonu u kojem ima prebivalište. Zavodi zdravstvenog osiguranja imaju ključnu ulogu u osiguravanju pristupa zdravstvenoj zaštiti i pružanju podrške osiguranicima. Njihova uloga uključuje:

- pružanje osnovnih zdravstvenih usluga,
- finansiranje zdravstvenih usluga u skladu sa obaveznim zdravstvenim osiguranjem,

- osiguravanje pristupa zdravstvenoj zaštiti,
- informisanje korisnika o njihovim pravima na zdravstvenu zaštitu,
- objašnjenje obima usluga koje pokriva osiguranje i
- obezbjeđenje pristupačne i kvalitetne zdravstvene zaštite s ciljem unapređenja općeg zdravlja i sigurnosti građana.

Za sve dodatne informacije o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu po osnovu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine, možete se obratiti putem brojeva telefona koji se nalaze na strani 46.

„Pravo na zdravstvenu zaštitu i oslobađanje od plaćanja troškova participacije za korištenje usluga primarne i sekundarne zdravstvene zaštite“ iz člana 8. Zakona o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta, ne odnosi se na djecu posebne kategorije civilnih žrtava rata, ali ga mogu uživati ostale kategorije civilnih žrtava rata prepoznate u Zakonu distrikta.

Za više informacija možete se obratiti na sljedeći broj telefona:
 Odjela za zdravstvo i ostale usluge, +387 49 240 821

PREDNOST PRILIKOM KORIŠTENJA ZDRAVSTVENIH USLUGA, PSIHOLOŠKA POMOĆ U TROŠKOVIMA LIJEČENJA I NABAVCI ORTOPEDSKIH POMAGALA, BANJSKO-KLIMATSKO LIJEČENJE I MEDICINSKA REHABILITACIJA

Ovo pravo proizilazi iz prethodnog prava na zdravstvenu zaštitu, a konkretno obezbjeđuje niz usluga koje uživaju lica sa statusom posebne kategorije djeteta civilnih žrtava rata. Formalno, prioriteta prava u zdravstvenim uslugama i podršci ugrađena su u zakonodavne okvire, uspostavljajući strukturirani pristup pružanju poboljšanog pristupa zdravstvenoj zaštiti i podrške onima kojima je potrebna.

Prioritetna prava definirana su nacionalnim zdravstvenim politikama, zakonima o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti i posebnim propisima koji ciljaju na ranjive grupe stanovništva. Podobnost za prava prvenstva se temelji na određenim zdravstvenim stanjima, invaliditetima ili društveno-ekonomskim faktorima. Kriteriji su osmišljeni kako bi se identifikovali pojedinci koji bi imali najviše koristi od poboljšanog pristupa i podrške, osiguravajući da su resursi dodijeljeni učinkovito i pravedno (radi se o tzv. ciljanom pristupu). Sadržinski, prioriteta prava u zdravstvenim uslugama i podršci nude brojne pogodnosti koje pridonose poboljšanim zdravstvenim ishodima i općoj dobrobiti pojedinca. Ove pogodnosti uključuju:

- poboljšanu zdravstvenu zaštitu,
- učinkovitije liječenje i brži oporavak,
- povećanu pokretljivost i udobnost,
- smanjenje stresa i podršku mentalnom zdravlju,
- holistički pristup zdravstvenoj skrbi,

- prevenciju i ranu intervenciju,
- poboljšan kvalitet života, te
- veću produktivnost i društveno učešće.

Za sve dodatne informacije o ostvarivanju navedenih prava po osnovu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata Federacije Bosne i Hercegovine, možete se obratiti putem brojeva telefona koji se nalaze na strani 46. Priručnika. Informacije o korištenju usluga psihološke pomoći možete dobiti putem brojeva telefona centara za mentalno zdravlje u Federaciji Bosne i Hercegovine, koji su navedeni na strani 47. Priručnika.

Analogno ovom pravu, u Zakonu o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta, u članu 4. stav (2) tačka a), propisano je „pravo na pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala“.

Za više informacija o ovom pravu i načinu njegovog ostvarivanja, možete se obratiti na sljedeći broj telefona: Odjel za zdravstvo i ostale usluge, +387 49 240 821.

PRAVO NA POKRIVANJE TROŠKOVA SAHRANE

Pravo na pokrivanje troškova sahrane formalno je utemeljeno na zakonodavnom okviru o civilnim žrtvama rata. Materijalno, ovo pravo donosi finansijske olakšice, podržava dostojanstvo, promoviše jednakost i društvenu pravdu, pruža emocionalnu podršku i odražava društvenu solidarnost.

Ovo pravo predstavlja važan dio sistema socijalne podrške za civilne žrtve rata, s ciljem olakšavanja finansijskog tereta porodicama koje su izgubile člana. Propisano je Zakonom o civilnim žrtvama rata Federacije Bosne i Hercegovine, čime zakonodavac prepoznaje potrebu za reparacijom porodicama pogođenim ratnim dešavanjima.

Podobnost za ostvarivanje ovog prava zavisi od faktora kao što su radni status preminulog, osiguranje i ispunjavanje kriterija utvrđenih posebnim pravnim odredbama, čime se osigurava da podrška bude usmjerena na one kojima je najpotrebnija.

Materijalne pogodnosti ovog prava uključuju:

- finansijske olakšice koje smanjuju opterećenje porodice,
- poštovanje i dostojanstvo pokojnika,
- socijalnu pravdu i reparaciju koje djelimično ispravljaju nanesenu štetu,
- društvenu solidarnost kao izraz podrške zajednici i
- emocionalnu podršku, koja pomaže porodici u procesu žalovanja.

Pravo na pokrivanje troškova sahrane nije samo finansijska mjera, već i izraz društvene odgovornosti. Promovišući jednakost i solidarnost, ovo pravo doprinosi jačanju socijalne pravde i osigurava podršku onima kojima je najpotrebnija. Na taj način, ono postaje simbol društvene brige i humanosti.

Postupak ostvarivanja ovog prava uređuje se kantonalnim propisima (pravilnicima, uredbama), koji su u nadležnosti kantonalnih vlada, odnosno ministarstava socijalne politike u pojedinom kantonu. Ministarstva i njihove kontakte pronađite na stranici 49. Priručnika.

U Brčko distriktu, ovo pravo se ne priznaje djeci rođenoj zbog rata. Ipak, dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata može se pojaviti u svojstvu uže porodice kao subjekt prava, te ostvariti ovo pravo u tom svojstvu.

Za više informacija o pokrivanju troškova sahrane (član 10. Zakona o civilnim žrtvama rata), možete se obratiti na sljedeći broj telefona:

Služba za braniteljsko-invalidsku skrb i civilne žrtve rata, +387 49 218 550

OSPOSABLJAVANJE ZA RAD (PROFESIONALNA REHABILITACIJA, PREFKVALIFIKACIJA I DOKVALIFIKACIJA)

Osposobljavanje za rad ili strukovno osposobljavanje, odnosi se na proces kroz koji pojedinci stiču vještine, znanja i kompetencije potrebne za djelotvorno obavljanje specifičnih zadataka ili poslova unutar određene industrije ili profesije. Cilj radnog osposobljavanja je poboljšati sposobnosti, stručnost i prilagodljivost pojedinca kako bi se zadovoljili zahtjevi posla ili karijere. Formalno, osposobljavanje za rad podržavaju zakonodavni okviri, političke inicijative i institucionalne strukture usmjerene na poboljšanje vještina radne snage i povećanje zapošljivosti. Materijalno posmatrano, osposobljavanje za rad pruža brojne prednosti koje povećavaju individualne sposobnosti, unaprjeđuju radni učinak i pridonose ekonomskom i društvenom razvoju. Ključni elementi i karakteristike učinkovitog strukovnog osposobljavanja uključuju: razvoj vještina, praktičnu primjenjivost znanja i vještina, prilagodljivost i fleksibilnost prema zahtjevima tržišta rada, poboljšanje produktivnosti i radnog učinka, lakše napredovanje u karijeri i slično.

Prekvalifikacija je proces u kojem pojedinci stiču nove vještine i znanja potrebna za rad u potpuno novoj profesiji ili industriji. Cilj je omogućiti radnicima koji, zbog ličnih ili tržišnih razloga, žele ili moraju napustiti svoju trenutnu profesiju, da se prilagode novim radnim zahtjevima i lakše pronađu zaposlenje u drugom sektoru. Ova obuka obično obuhvata praktičan rad i teorijsko znanje specifično za novo područje rada.

Dokvalifikacija se odnosi na obuku koja proširuje postojeće vještine unutar trenutne profesije pojedinca, čineći ga stručnijim u istom polju rada. Ova nadogradnja omogućava radnicima da prate najnovije tehnologije, metode i standarde u svojoj industriji, što ih čini konkurentnijim na tržištu rada i često otvara mogućnost za napredovanje na bolje pozicije ili veće odgovornosti.

Profesionalna rehabilitacija obuhvata programe koji pomažu osobama s invaliditetom ili onima koji su pretrpjeli fizičke ili psihičke povrede da se ponovo uključe u radni proces. Ovi programi su usmjereni na prilagođavanje radnih zadataka ili okruženja njihovim mogućnostima, uz eventualno pružanje dodatne obuke ili podrške za obavljanje radnih zadataka. Cilj je ne samo ekonomsko osnaživanje, već i socijalna uključenost, jer omogućava

ovim osobama da zadrže osjećaj vrijednosti i pripadnosti radnoj zajednici.

Zajedno, prekvalifikacija, dokvalifikacija i profesionalna rehabilitacija su ključne za prilagođavanje radnika modernim izazovima i za očuvanje njihove radne sposobnosti u skladu sa zahtjevima tržišta.

Ovo pravo, u smislu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata FBiH, reguliše se takođe kantonalnim propisima, a za donošenje tih propisa nadležne su kantonalne vlade, odnosno pomenuta kantonalna ministarstva rada i socijalne politike. Spisak ministarstava sa njihovim kontaktima nalazi se na stranici 49.

Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta prepoznaje pravo na osposobljavanje za rad u vidu profesionalne rehabilitacije, prekvalifikacije i dokvalifikacije u članu 4. stav (2) tačka b).

Za više informacija o ostvarivanju ovog prava možete se obratiti na sljedeći broj telefona:
Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta, +387 49 217 411

PRIORITETNO ZAPOSŁJAVANJE

Pravo na prednost pri zapošljavanju je načelo koje sugeriše da se određenim pojedincima ili grupama daje prednost u mogućnostima zapošljavanja, posebno u okolnostima u kojima postoji povijesna ili sadašnja diskriminacija ili nepovoljni položaj. Bitno je napomenuti da se ovdje se radi o mehanizmima pozitivne diskriminacije. Inicijative za prioritarno zapošljavanje imaju za cilj izjednačiti uslove za sve, dajući prednost pojedincima koji su se povijesno suočavali s preprekama pri zapošljavanju. To promovira jednake mogućnosti i smanjuje razlike u pristupu mogućnostima zapošljavanja. Podrška prioritarnom zapošljavanju, takođe, podstiče društvenu koheziju promovisanjem pravednosti i inkluzivnosti. Pomaže u izgradnji povjerenja u institucije i jača društvenu stabilnost. Formalizovanjem preferencija prema podzastupljenim ili grupama u nepovoljnom položaju, ne samo da ispunjava zahtjeve međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, već podstiče društvenu koheziju i pridonosi ekonomskom prosperitetu.

U praksi, kada poslodavac ima više kandidata koji zadovoljavaju kriterije za određeno radno mjesto, prednost će dobiti osoba koja ima zakonsko pravo na prioritarno zapošljavanje, što je u našem slučaju dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata, pod uslovom da ispunjava sve tražene kvalifikacije. Prihvatanje prioritarnog zapošljavanja odražava predanost pravednosti, inkluzivnosti i socijalnoj pravdi unutar organizacija i društva općenito, a što je veliki materijalni značaj ovog prava.

Ovo pravo, u smislu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata FBiH, reguliše se takođe kantonalnim propisima, a za donošenje tih propisa nadležne su kantonalne vlade, odnosno pomenuta kantonalna ministarstva rada i socijalne politike. Spisak ministarstava sa njihovim kontaktima nalazi se na stranici 49.

PRIORITETNO STAMBENO ZBRINJAVANJE

Prioritetno stambeno zbrinjavanje obično se odnosi na stambenu politiku ili program koji pojedincima ili grupama u određenim okolnostima daje prioritetan pristup pristupačnom smještaju ili pomoći u stambenom zbrinjavanju. Cilj prioritetnog stambenog zbrinjavanja je djelotvorno i pravedno dodijeliti ograničene stambene resurse, dajući ih onima kojima je to hitno potrebno ili onima koji se suočavaju s iznimnim okolnostima. Važno je napomenuti da specifični kriteriji za prioritetno stanovanje mogu varirati ovisno o lokalnim ili regionalnim stambenim politikama i jedinstvenim potrebama zajednice.

Usvajanje stambenih politika i uključivanje djece posebne kategorije civilnih žrtava rata u te politike u nadležnosti je kantonalnih ministarstava socijalne politike. Vlade su dužne obezbijediti programe na koje djeca rođena zbog rata mogu aplicirati, a što može podrazumijevati različite modele podrške. Najčešće mjere su dodjela stambenih jedinica u vlasništvu države, subvencioniranje troškova stambenih kredita, davanje konkretnog iznosa za podršku po kupovini nekretnine, najmovi stanova po nižim cijenama, finansijska podrška u adaptaciji postojećeg doma i slično.

Za informacije o politikama stambenog zbrinjavanja pratite web stranice ministarstava, te ih kontaktirajte putem telefona ili e-maila. Spisak ministarstava sa njihovim kontaktima nalazi se na stranici 49.

Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta prepoznaje pravo na prioritetno stambeno zbrinjavanje u članu 4. stav (2) tačka d).

Za više informacija možete se obratiti na sljedeći kontakt telefon:

Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta, +387 49 217 411

PRAVO NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

Pravo na besplatnu pravnu pomoć ili pravno zastupanje temeljno je ljudsko pravo koje pojedincima osigurava pristup pravnim uslugama i zastupanju, bez obzira na njihovu finansijsku situaciju. Ovo pravo je ključno za promicanje jednake pravde, poštovanje vladavine prava i osiguravanje pravednog pravnog procesa za sve. Pružanjem besplatne pravne pomoći uravnotežuje se pristup pravdi, omogućavajući da pojedinci imaju potrebnu podršku i resurse za snalaženje u pravnom sistemu i zaštitu svojih prava i interesa. Specifično provođenje i obim ovog prava variraju u zavisnosti od nacionalnih zakona, propisa i pravnih sistema. U praktičnom smislu, pravo na besplatnu pravnu pomoć znači da osobe koje ne mogu priuštiti advokatske usluge imaju pravo na podršku u pravnim postupcima, koja se finansira iz državnog budžeta ili posebnih fondova.

Ova pomoć obuhvata:

1. Pružanje pravnih informacija i savjeta – Pojedincima se objašnjavaju njihova prava, mogućnosti i postupci, čime im se pomaže da bolje razumiju svoju pravnu situaciju.
2. Pomoć u pripremi pravnih dokumenata – Ovo uključuje izradu tužbi, žalbi, zahtjeva i ugovora kako bi se

osigurali pravno ispravni podnesci u različitim postupcima.

3. Zastupanje na sudu – U određenim slučajevima, pravo na besplatnu pravnu pomoć uključuje zastupanje od strane advokata ili pravnog stručnjaka, posebno u predmetima s ozbiljnim pravnim posljedicama, poput porodičnih i radnih sporova ili zaštite prava osoba s invaliditetom.

Dakle, podrazumijeva se pristup pravnim uslugama i pravnom zastupanju, informisanju i savjetovanju bez obzira na finansijsku situaciju pojedinca. Centri za pružanje besplatne pravne pomoći, kao i kantonalni zavodi za pružanje pravne pomoći mjesta su gdje lica sa statusom djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata mogu ovo pravo ostvariti. Detaljan spisak zavoda i centara sa kontakt informacijama nalazi se u na 50 stranici.

Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta prepoznaje pravo na besplatnu pravnu pomoć u članu 4. stav (2) tačka e).

Za više informacija, možete se obratiti na sljedeći broj telefona:

Kancelarija za pravnu pomoć, +387 49 219 075

OSIGURANJE POVOLJNIH USLOVA ŠKOLOVANJA

Lice sa statusom djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata do 35. godine života ima pravo na određene pogodnosti i povoljnije uslove u obrazovanju. Ove pogodnosti uključuju prednost pri upisu u javne srednje i visokoškolske obrazovne ustanove, pod uslovom da je pojedinac postigao minimalno traženi rezultat ili da je uspješno položio prijemni ispit. Dodatno, ova kategorija daje djetetu pravo na finansijsku pomoć za svoje školovanje. Naime, država će sufinansirati do 50% troškova upisa na javne visokoškolske ustanove pod uslovom da je dijete upisano kao redovan student i da ispunjava potrebne akademske uslove.

Dakle, ovo pravo podrazumijeva da lice s ostvarenim statusom djeteta posebne kategorije civilnih žrtava rata može upisati srednju školu ili fakultet na teritoriji Federacije BiH. Srednjoškolske i visokoškolske ustanove dužne su uvrstiti kategoriju djece posebne kategorije civilnih žrtava rata u pravilnike o bodovanju upisanih kandidata, pri čemu se treba voditi računa o tome da se obezbijede povoljniji uslovi za ovu kategoriju pri upisu u navedene obrazovne ustanove. Kao i za svako pravo koje po zakonu pripada djeci rođenoj zbog rata, propise o osiguranju povoljnijih uslova školovanja moraju donijeti kantonalne vlade, odnosno ministarstava obrazovanja.

Kontakt informacije o nadležnim ministarstvima za usklađivanje propisa o osiguranju povoljnijih uslova školovanja za djecu posebne kategorije civilnih žrtava rata pronađite na stranici 51.

Zakon o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta ne poznaje ovo pravo. Ipak, za više informacija o uslovima školovanja u Brčko distriktu, možete se obratiti na sljedeći broj telefona:

Odjeljenje za obrazovanje, +387 49 214 503

DJECA ROĐENA ZBOG RATA: NAUČNI OKVIR

Djeca rođena zbog rata predstavljaju jednu od najranjivijih i najzapostavljenijih grupa u postkonfliktnim društvima. Ove osobe, često nazivane djecom rođenom iz rata, potiču iz okolnosti poput seksualnog nasilja, prisilnih odnosa ili ratne eksploatacije. Njihovo postojanje postavlja duboke pravne, psihološke, društvene i kulturne izazove, čije rješavanje zahtijeva sveobuhvatan i interdisciplinarni pristup utemeljen na ljudskim pravima i tranzicijskoj pravdi.

Djeca rođena zbog rata često se suočavaju s pravnom nevidljivošću, što ih ostavlja isključenim iz osnovnih prava uključujući državljanstvo, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu. Mnoge zemlje ne posjeduju specifične pravne okvire koji prepoznaju njihov jedinstveni status, što rezultira sistematskim zanemarivanjem. Nedostatak mehanizama dokumentacije dodatno otežava njihovu situaciju, jer su ova djeca često rođena u kontekstima gdje se ratni zločini poriču ili ignorišu.

Za rješavanje ovih problema, potrebno je uspostaviti robusne mehanizme dokumentacije. Tačna identifikacija i registracija djece rođene zbog rata ključni su za osiguravanje njihovog prepoznavanja u nacionalnim i međunarodnim zakonima. Zagovaranje politika takođe je od suštinskog značaja za promovisanje pravnih reformi koje eksplicitno uključuju djecu rođenu zbog rata u šire pravne definicije ratom pogođenih populacija. Dok se osigurava transparentnost u dokumentovanju postojanja i prava djece, etički principi moraju dati prioritet njihovoj sigurnosti i dostojanstvu. Postizanje ove ravnoteže zahtijeva zaštitu ove djece i njihovih porodica od stigmatizacije ili odmazde. Pravni okviri trebaju integrisati mjere zaštite povjerljivosti uz osiguranje pristupa pravdi i reparacijama. Integracija ove kategorije u okvire tranzicijske pravde ključna je za adresiranje njihovih dugoročnih potreba. Mehanizmi poput komisija za istinu, reparacija i institucionalnih reformi moraju eksplicitno prepoznati iskustva djece rođene zbog rata i njihovih porodica. Dokumentovanje ovih iskustava ne samo da doprinosi historijskom razumijevanju, već otvara put za reparativne mjere i pomirenje. Stigma povezana s rođenjem zbog rata često obilježava životna iskustva ove djece. U mnogim društvima, djeca su targetirana kao „djeca neprijatelja“ što rezultira krizama identiteta i dubokim psihološkim posljedicama. Majke ove djece, koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata, takođe se mogu suočavati s marginalizacijom, dodatno izolujući svoju djecu. Psihološke intervencije za ovu djecu moraju biti utemeljene na trauma-informisanoj njezi. Mentalna zdravstvena podrška prilagođena njihovim jedinstvenim potrebama može pomoći u ublažavanju dugoročnih efekata traume. Kulturno osjetljivi pristupi ključni su za adekvatno adresiranje različitih iskustava djece rođene zbog rata u različitim regijama.

Olakšavanje društvenog prihvatanja ove djece zahtijeva intervencije na nivou zajednice. Dijalozi, obrazovne kampanje i programi integracije u zajednicu mogu izazvati stereotipe i podstaći osjećaj pripadnosti. Ovi napori moraju biti dugoročni i inkluzivni, adresirajući i trenutne i međugeneracijske posljedice rata. Razumijevanje dugoročnih posljedica rođenja zbog rata zahtijeva longitudinalne studije. Istraživanja moraju ispitivati međugeneracijsku traumu, otpornost i evoluirajuće identitete djece rođene zbog rata kako bi pružila osnovu za efikasne intervencije.

Iskustva djece značajno variraju u različitim regijama i sukobima. Na primjer, djeca rođena tokom rata u Bosni suočavaju se s jedinstvenim izazovima u poređenju s onima rođenim u Ugandi ili Ruandi. Kulturne norme, historijski narativi i procesi postkonfliktnog pomirenja oblikuju društvene odgovore na ovu djecu. Napori za podršku stoga moraju poštovati kulturne specifičnosti uz promovisanje univerzalnih ljudskih prava. Saradnja s lokalnim organizacijama, historičarima i antropolozima može premostiti jaz između globalnog zagovaranja i lokalnih stvarnosti. Takva partnerstva ključna su za osmišljavanje intervencija koje su i efikasne i kulturno osjetljive. Globalno zagovaranje igra ključnu ulogu u pojačavanju glasova djece rođene zbog rata i njihovih porodica. Organizacije poput Ujedinjenih nacija i nevladinih organizacija igraju kritičnu ulogu u podizanju svijesti i promovisanju promjena politika.

U posljednje dvije decenije, značaj istraživanja ističe se u razumijevanju fenomena djece rođene zbog rata. Ova istraživanja obuhvataju brojne izazove, uključujući pravne, psihološke, socijalne i kulturne dimenzije. Djeca rođena kao posljedica seksualnog nasilja, prisilnih odnosa ili ratne eksploatacije predstavljaju jedinstvenu grupu čije potrebe zahtijevaju sveobuhvatan i interdisciplinarn naučni pristup.

Istraživanja o identitetu i stigmati čine temeljni stub u razumijevanju iskustava djece rođene zbog rata. Naučnici poput Carpentera (2007) istraživali su preklapanje društvene stigme i identiteta, posebno fokusirajući se na djecu rođenu zbog seksualnog nasilja. Ta su djeca često izopćena unutar svojih zajednica i percipirana kao utjelovljenje „neprijatelja“. Studije iz Ugande i Ruande dokumentovale su kako djeca rođena zbog ratnog silovanja doživljavaju odbacivanje i od majčinskih porodica i od šireg društva, što dodatno pogoršava njihovu marginalizaciju (Apio, 2009; Baines, 2014). U posljednjim godinama, komparativne studije proširene su na postkonfliktnu kontekste Bliskog istoka i Južne Azije, otkrivajući slične obrasce isključenja i kriza identiteta među djecom rođenom u Iraku i Siriji tokom sukoba vezanih za ISIS. Lee (2020) naglašava da ta djeca, često uskraćena za državljanstvo, ostaju bez države i isključena iz osnovnih društvenih usluga.

Mentalno-zdravstveni izazovi s kojima se suočavaju djeca rođena zbog rata postali su rastući fokus istraživanja. Od 2010. godine, interdisciplinarnе studije kombinovale su psihologiju, psihijatriju i sociologiju kako bi procijenile psihosocijalni uticaj rođenja u takvim okolnostima. Ključna studija Denova i Piolantija (2019) ispitala je trajne efekte traume na djecu rođenu zbog rata u Sjevernoj Leoneu. Njihovi nalazi ukazuju na više stope depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) kod ove djece u poređenju s njihovim vršnjacima. U kontekstu Evrope, studije o djeci rođenoj zbog silovanja tokom rata u Bosni (1992–1995) bile su ključne za razumijevanje dugoročnih psihosocijalnih posljedica. Istraživanja Weitsmana (2008) i Simić (2016) pokazala su da nedostatak društvenog priznanja i podrške toj djeci pogoršava probleme mentalnog zdravlja, naglašavajući potrebu za prilagođenim intervencijama.

Pravno priznanje djece rođene zbog rata predstavlja trajni izazov, obrađen u literaturi o ljudskim pravima i međunarodnom pravu. Od 2007. godine do danas, naučnici su kritikovali neadekvatnost postojećih okvira za zaštitu prava ove djece. Carpenter (2010) poziva na uključivanje djece rođene zbog rata u okvire tranzicijske

pravde, naglašavajući potrebu za reparacijama i pravnom zaštitom. Nedavne studije ispitale su implementaciju zakona u zemljama poput Bosne i Hercegovine, gdje su napori za pružanje pravnog priznanja djelomično uspješni. Međutim, istraživanja Olsena i saradnika (2021) ukazuju da zakonodavne reforme često ne donose značajne promjene na terenu, jer društveni stavovi i dalje stigmatiziraju tu djecu. Integracija djece rođene zbog rata u mehanizme tranzicijske pravde dobila je pažnju u posljednjoj deceniji. Naučnici tvrde da je prepoznavanje te djece kao žrtava ključno za inkluzivno postkonfliktno pomirenje. U svom ključnom radu, Dembour (2011) istražuje kako su narativi o djeci rođenoj zbog rata isključeni iz mainstream diskursa tranzicijske pravde, perpetuirajući njihovu marginalizaciju. Komparativne studije o komisijama za istinu u Liberiji, Kolumbiji i Istočnom Timoru pokazale su različite nivoe uspjeha u rješavanju problema te djece. Dok je Komisija za istinu i pomirenje u Liberiji uključila posebne preporuke za reparacije djeci rođenoj zbog silovanja, implementacija je i dalje ograničena. Istraživanja iz Kolumbije, koju je provela O'Rourke (2019), istakla su inovativne inicijative vođene zajednicama za integraciju te djece u lokalne procese pomirenja.

Što se tiče Bosne i Hercegovine, ova djeca rezultat su seksualnog nasilja počinjenog tokom rata od 1992. do 1995. godine. Često nazivana „nevidljivim žrtvama“, ostala su izvan dosega tranzicijske pravde i socijalnih politika. Iako su njihovi životi oblikovani traumama prošlosti, u velikoj mjeri su zanemareni u procesima suočavanja s prošlošću i kreiranju inkluzivnog društva.

Jedan od ključnih problema s kojim se suočavaju ova djeca je stigma vezana za njihovo porijeklo. Mnoge majke, koje su preživjele seksualno nasilje, oklijevaju govoriti o svojim iskustvima, strahujući od osude i marginalizacije. Ova šutnja dodatno pojačava društvenu stigmatizaciju djece, koja ostaju zarobljena između identiteta nametnutog okolnostima njihovog rođenja i vlastitih težnji za prihvatanjem. Uz ovu društvenu stigmju, djeca rođena zbog rata nemaju odgovarajuće pravno priznanje koje bi im osiguralo jednak pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim pravima. Psihološke posljedice rata dodatno su pogoršane dugotrajnim traumama, koje pogađaju i majke i djecu, ostavljajući duboke emocionalne ožiljke kroz generacije. Istraživanja i zalaganja pojedinaca poput dr. Amre Delić doprinose razumijevanju ovih izazova i otvaranju prostora za dijalog o potrebama djece rođene zbog rata. Dr. Delić, bosanska psihijatrica i istraživačica, svojim radom ukazuje na kompleksne veze između psihološke traume, društvene stigme i pravne nevidljivosti. Kroz svoje publikacije, konferencije i zalaganja, ona poziva na holistički pristup koji uključuje pružanje mentalno-zdravstvene podrške, pravno priznanje i senzibilizaciju javnosti. Njen rad ističe važnost generacijskog iscjeljenja i nužnost integrisanja ove djece u šire procese tranzicijske pravde.

Pored lokalnih napora, dr. Delić apeluje na međunarodnu saradnju kako bi se iskustva iz Bosne i Hercegovine iskoristila za unaprjeđenje pristupa ovoj marginalizovanoj grupi u drugim postkonfliktnim društvima. Primjeri poput Ruande i Ugande nude vrijedne lekcije o tome kako pravni i društveni mehanizmi mogu pomoći u priznavanju i zaštiti djece rođene zbog rata.

Za osiguranje pravde i prepoznavanja ove grupe potrebni su kontinuirani napori u pravnim reformama, proširenje pristupa psihosocijalnoj podršci, te edukativne kampanje koje će razbijati stigmju i promovisati priče o otpornosti. Rad dr. Delić simbol je predanosti pružanju glasa nevidljivim žrtvama i inspiracija za istraživače

i donosioce odluka širom svijeta. Kroz ovakvu vrstu zalaganja, društvo može početi ispravljati historijske nepravde i omogućiti ovoj djeci šansu za dostojanstven život.

Uprkos značajnim napretcima u istraživanju, izazovi u adresiranju potreba djece rođene zbog rata i dalje postoje. Metodološka pitanja, uključujući nedostatak longitudinalnih studija i poteškoće u pristupu pouzdanim podacima u zonama sukoba, otežavaju sveobuhvatnu analizu. Nadalje, kulturne senzibilnosti i politička nevoljkost da se ova tema obradi u određenim regijama ometaju i istraživanje i implementaciju politika. Buduća istraživanja trebala bi usvojiti multidisciplinarni pristup, kombinujući pravne, psihološke i sociološke perspektive kako bi se pružila holistička rješenja. Povećana saradnja između akademskih stručnjaka, kreatora politika i nevladinih organizacija ključna je za prevođenje istraživačkih nalaza u primjenjive politike.

U zaključku, od 2007. godine, istraživanja o djeci rođenoj zbog rata značajno su se proširila, bacajući svjetlo na njihova složena iskustva i ističući potrebu za sistemskim intervencijama. Od adresiranja stigme i problema mentalnog zdravlja do zagovaranja pravnog priznanja i tranzicijske pravde, ova istraživanja naglašavaju nužnost koordiniranog globalnog napora za zaštitu prava i dostojanstva te djece. Neprekidna pažnja prema ovoj marginalizovanoj grupi ključna je za izgradnju inkluzivnih postkonfliktnih društava.

ISTAKNUTA ISTRAŽIVANJA

- Apio, Eunice Otuko. *Children Born of War in Northern Uganda: Kinship, Identity, and Social Reintegration*. 2009.
- Baines, Erin K. *Buried in the Heart: Women, Complex Victimhood and the War in Northern Uganda*. 2014.
- Carpenter, R. Charli. *Born of War: Protecting Children of Sexual Violence Survivors in Conflict Zones*. 2007.
- Carpenter, R. Charli. "Recognizing Gender-Based Violence Against Civilian Men and Boys in Conflict Situations." *Security Dialogue* 41, no. 1 (2010): 83–103.
- Denov, Myriam, and Alessandra Piolanti. "Children Born of Wartime Rape: The Intergenerational Realities of Sexual Violence and Abuse." *Journal of Interpersonal Violence* 34, no. 18 (2019): 3832–3852.
- Lee, Rebecca. "Statelessness and Exclusion in Post-ISIS Iraq and Syria." *Journal of Middle Eastern Politics and Policy*, 2020.
- O'Rourke, Catherine. "Gendering Transitional Justice: A Feminist Analysis of Women's Inclusion." *Human Rights Quarterly* 41, no. 4 (2019): 891–912.
- Olsen, Tricia D., Leigh A. Payne, and Andrew G. Reiter. "Legal Reforms and Marginalized Groups: Children Born of War in Post-Conflict Contexts." *International Journal of Transitional Justice* 15, no. 2 (2021): 245–263.
- Simic, Olivera. *Surviving Peace: A Political Memoir of Bosnia*. 2016.
- Weitsman, Patricia A. "The Politics of Identity and Sexual Violence: A Review of Bosnian War Crimes Trials." *Nationalities Papers* 36, no. 4 (2008): 727–752.

ZAVRŠNE RIJEČI

Ovaj Priručnik nastoji popuniti prazninu u razumijevanju i pristupu jednoj od najosjetljivijih tema postkonfliktnih društava – položaju djece rođene zbog rata. Kroz sistematski naučni okvir, prikazivanje dobrih praksi i konkretnih preporuka, jasno smo ukazali na potrebu za sveobuhvatnim i održivim rješenjima koja uključuju pravni, društveni i psihološki aspekt njihove zaštite.

Djeca rođena zbog rata simbolizuju ne samo bolna sjećanja, već i potencijal za promjenu. Njihove priče, premda često prešućene, predstavljaju svjedočanstva o ratnim stradanjima i nepravdama, ali i o otpornosti ljudskog duha. Da bi se osigurala njihova prava i dostojanstvo, nužno je izgraditi pravni sistem koji će ih prepoznati, zaštititi i uključiti u društvo kao ravnopravne članove.

Jedan od ključnih zaključaka Priručnika jeste da nijedno društvo ne može graditi trajni mir i pomirenje bez suočavanja s prošlošću. Prepoznavanje prava djece rođene zbog rata nije samo moralna obaveza, već i uslov za izgradnju pravednijeg društva zasnovanog na jednakosti i poštovanju ljudskih prava. To podrazumijeva međusektorski pristup u kojem država, organizacije civilnog društva, akademska zajednica i međunarodne institucije imaju zajedničku odgovornost.

Posebna pažnja u ovom Priručniku posvećena je globalnom umrežavanju i razmjeni iskustava među postkonfliktnim državama. Primjeri iz različitih dijelova svijeta, od Bosne i Hercegovine do Ugande, Iraka i Libije, pokazuju da je problem univerzalan, ali i da su moguća rješenja specifična za svaki kontekst. Internacionalna solidarnost i širenje pozitivnih praksi ključni su elementi u procesu stvaranja okruženja koje će biti spremno pružiti odgovore na ovu osjetljivu problematiku.

Priručnik koji je pred vama nije tek završetak jednog procesa – on je početak dijaloga, akcije i promjena. On je poziv svim akterima da zajedno doprinesu stvaranju društva koje ne zatvara oči pred nepravdom. Njegova vrijednost leži u činjenici da pruža konkretne smjernice koje mogu poslužiti kao temelj za dalji razvoj politika i programa usmjerenih na zaštitu djece rođene zbog rata.

Na kraju, važno je naglasiti da je ovo pitanje veće od bilo kojeg zakona, strategije ili politike. Riječ je o ljudskosti i našoj spremnosti da prepoznamo one koji su dugo bili marginalizovani. Djeca rođena zbog rata zaslužuju društvo koje ih prihvata, podržava i osnažuje. Samo kroz zajednički napor možemo osigurati da njihova prava ne ostanu samo apstraktno načelo, već stvarnost koja oblikuje njihove živote i budućnost. Ostaje nam odgovornost i obaveza da nastavimo ovaj put.

Djeca rođena zbog rata nisu samo dio prošlosti – ona su ključ za izgradnju bolje, pravednije i suosjećajnije budućnosti.

KONTAKTI

ZAVODI ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE:

Zavod zdravstvenog osiguranja Unsko-sanskog kantona

Telefon: +387 37 222 971

Zavod zdravstvenog osiguranja Županije Posavske

Telefon: +387 31 710 991

Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona

Telefon: +387 35 252 422

Zavod zdravstvenog osiguranja Bosansko-podrinjskog kantona

Telefon: +387 38 228 348

Zavod zdravstvenog osiguranja Zeničko-dobojskog kantona

Telefon: +387 32 466 285

Zavod zdravstvenog osiguranja Srednjobosanskog kantona

Telefon: +387 30 792 718

Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo

Telefon: +387 33 725 323

Zavod zdravstvenog osiguranja Hercegovačko-neretvanske županije

Telefon: +387 36 446 445

Zavod zdravstvenog osiguranja Županije Zapadnohercegovačke

Telefon: +387 39 661 483

Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona 10

Telefon: +387 34 202 162

CENTRI ZA MENTALNO ZDRAVLJE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE:

Hercegovačko-neretvanski kanton

Konjic: 036/712-535

Stari Grad Mostar: 036/281-288; 061/536-693; 061/194-577

Stolac: 063/842-820

Mostar: 063/683-452; 063/684-308; 063/287-951

Zapadnohercegovački kanton

Ljubuški: 063/450-521; 063/368-854

Široki Brijeg: 039/852-216; 039/703-870; 063/313-831

Kanton 10

Livno: 063/472-647; 063/809-274; 063/348-393

Tomislavgrad: 034/356-102; 034/356-107

Tuzlanski kanton

Lukavac: 035/367-353

Srebrenik: 035/369-270

Tuzla: 062/934-654; 035/368-411; 035/368-420

Živinice: 061/596-396

Banovići: 035/874-111

Gradačac: 035/367-079; 035/367-078

Gračanica: 035/368-306; 035/368-303

Kladanj: 061/596-396

Posavski kanton

Orašje: 063/838-174

Odžak: 031/763-753; 063/889-663

Bosansko-podrinjski kanton

Goražde: 038/221-850; 062/362-974; 061/509-571

Srednjobosanski kanton

Kiseljak: 063/436-074; 063/337-947; 061/176-676

Bugojno: 030/251-011

Jajce: 030/654-532; 063/780-097

Travnik: 062/040-601; 030/511-629

Vitez: 030/332-444; 063/526-392

Kanton Sarajevo

Dom zdravlja Kantona Sarajevo: 033/704-824; 033/704-826

Centar: 033/292-521

Ilidža: 033/628-144; 033/623-416

Novi Grad: 033/704-820

Stari Grad: 033/537-783

Ilijaš: 033/584-355

Hadžići: 033/420-916

Novo Sarajevo: 033/724-736

Vogošća: 033/704-826; 033/704-824; 060/349-3270

Zeničko-dobojski kanton

Kakanj: 032/460-961; 060/357-5685

Zavidovići: 062/266-297

Zenica: 032/444-411; 062/939-795; 062/939-410

Žepče: 032/880-674

Tešanj: 032/650-338; 062/149-529

Visoko: 062/819-394

Maglaj: 061/529-716

Unsko-sanski kanton

Bihać: 037/316-771; 037/316-773; 037/316-769

Bužim: 062/935-733

Cazin: 062/539-260

Ključ: 037/663-363; 062/752-765; 062/827-882

Sanski Most: 061/523-519; 037/686-202 (lokal 225)

Velika Kladuša: 037/316-186

Bosanska Krupa: 037/472-072

NADLEŽNA KANTONALNA MINISTARSTVA:

Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona

Telefon: +387 37 316 000

Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Županije Posavske

Telefon: +387 37 316 000

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona

Telefon: +387 35 369 307

Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona

Telefon: +387 38 221 212

Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona

Telefon: +387 30 511 536

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona

Telefon: +387 32 460 680

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo

Telefon: +387 33 562 089

Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Hercegovačko-neretvanskog kantona

Telefon: +387 36 326 354

Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Zapadnohercegovačke županije

Telefon: +387 39 661 675

Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10

Telefon: +387 34 206 397

CENTRI I ZAVODI ZA PRAVNU POMOĆ:

VAŠA PRAVA BiH Sarajevo

Safeta Hadžića 66A, 71000 Sarajevo

Telefon: +387 33 789 105

E-mail: sarajevo@vasaprava.org

VAŠA PRAVA BiH Tuzla

Rudarska 63, 75000 Tuzla

Telefon: +387 35 210 210

E-mail: tuzla@vasaprava.org

VAŠA PRAVA BiH Mostar

Hasana Zahirovića Lace bb, 88000 Mostar

Telefon: +387 36 558 580

E-mail: mostar@vasaprava.org

Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći – Bihać

Viteške brigade 10, 77000 Bihać

Telefon: +387 37 224 192

Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći – Goražde

Ferida Dizdarevića bb, 73000 Goražde

Telefon: +387 38 221 270

Zavod za pružanje pravne pomoći – Odžak

Trg 1, 76290 Odžak

Telefon: +387 31 763 507

Zavod za pružanje pravne pomoći – Orašje

Obilaznica Jug 1, 76270 Orašje

Telefon: +387 31 717 183

Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći – Sarajevo

Branilaca Sarajeva 21, 71000 Sarajevo

Telefon: +387 33 275 660

Županijski zavod za pravnu pomoć – Široki Brijeg

Trg Gojka Šuška 3D, 88220 Široki Brijeg

Telefon: +387 39 704 804

Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći – Tuzla

Džafer mahala 5, 75000 Tuzla

Telefon: +387 35 369 391

Ured za pružanje pravne pomoći – Livno

Gabrijela Jurkića 8A, 80101 Livno

Telefon: +387 34 202 770

Kancelarija za pravnu pomoć – Brčko Distrikt BiH

Trg pravde 10, 76100 Brčko Distrikt

Telefon: +387 49 219 075

Centar za ljudska prava Mostar

Adema Buća 50, 88000 Mostar

Telefon: +387 36 580 510

Kantonalni zavod za pravnu pomoć Zeničko-dobojskog kantona

Kočevska čikma 1

E-mail: kzpp@zdk.ba

Telefon: +387 32 460 760 / +387 32 460 761

Centar za socijalni rad Travnik – Služba za pružanje besplatne pravne pomoći

+387 60 3111 922

KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA:

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona

Telefon: +387 37 316 067

E-mail: obrazovanje@vladausk.ba

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Županije Posavske

Telefon: +387 31 713 356

E-mail: prosvjeta@zp.gov.ba

Ministarstvo obrazovanja Bosansko-podrinjskog kantona

Telefon: +387 38 224 259

E-mail: obrazovanje@bpkg.gov.ba

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona

Telefon: +387 32 460 840

E-mail: min.obrazovanje@zdk.ba

Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona

Telefon: +387 35 281 296

E-mail: mon@tk.kim.ba

Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i športa Srednjobosanskog kantona

Telefon: +387 30 511 214

E-mail: minobsbk@bih.net.ba, mozks@sbk-ksb.gov.ba

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

Telefon: +387 33 562 128

E-mail: mo@mo.ks.gov.ba

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanske županije

Telefon: +387 36 334 400

E-mail: monkshnk@tel.net.ba

Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Županije Zapadnohercegovačke

Telefon: +387 39 703 230

E-mail: info@mozkszzh.gov.ba

Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10

Telefon: +387 34 200 900

E-mail: mzpks@vladahbz.com

PRIMJERAK OBRASCA Z1

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE
KOMISIJA ZA DAVANJE STRUČNOG MIŠLJENJA RADI UTVRĐIVANJA STATUSA
POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA
SARAJEVO

Obrazac Z1

ZAHTJEV ZA DONOŠENJE STRUČNOG MIŠLJENJA

Centar za socijalni rad / Služba socijalne zaštite podnosioca zahtjeva	
Broj predmeta	
Datum podnošenja zahtjeva	

I - PODACI O PODNOSIOCU ZAHTJEVA

Ime, ime jednog roditelja, prezime		
Datum i mjesto rođenja		
Adresa prebivališta		
Vrsta traženog statusa (označiti sa X)	Posebna kategorija civilnih žrtava rata	
	Dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata	

II - DOKUMENTACIJA DOSTAVLJENA UZ ZAHTJEV

R/b

MP

POTPIS OVLAŠTENOG LICA

Podnosilac zahtjeva ispunjava podatke iz Odjeljka I

Zahvalnica:

Udruženje „Zaboravljena djeca rata“ izražava najdublju zahvalnost djeci rođenoj zbog rata, majkama civilnim žrtvama rata, te svima koji su svojim nesebičnim zalaganjem i podrškom omogućili nastanak ovog Priručnika. Posebnu zahvalnost upućujemo uvaženim članicama Komisije za davanje stručnog mišljenja, gospođama Salih i Đuderiji i Esmi Palić, kao i autorima i autoricama Sabine Lee, Adnanu Kadribašiću, Olji Beader, Filipu Novakoviću, Ajni Jusić i Merjem Muhadžić, na njihovom izuzetnom stručnom doprinosu.

Duboko smo zahvalni predsjednici Udruženja Ajni Jusić, timu Udruženja, posebno Senedinu Hrnjici i Saidi Gicić, kao i svim prijateljima i partnerima Udruženja koji kontinuirano pružaju podršku našim naporima.

Vaš nesebičan rad, posvećenost i predanost omogućili su stvaranje ovog Priručnika, koji predstavlja ključan korak ka pravnom i društvenom priznavanju prava djece rođene zbog rata. Vaš doprinos ojačao je našu misiju stvaranja inkluzivnog i pravednog društva. S dubokim poštovanjem i zahvalnošću, nastavljamo našu zajedničku borbu za bolju budućnost.

Hvala vam!

Posjetite našu web stranicu